

NR. 4 • 2025 • 139. årgang

SAMFUNNSØKONOMEN

- Brita Bye
SIRKULÆR ØKONOMI
- Geir H. M. Bjertnæs
HOVEDKURSTEORIEN
- Rune Jansen Hagen
ANMELDELSE AV ASYLPARADOKSET

- REDAKTØRER

Lars-Erik Borge • NTNU

Rune Jansen Hagen • UiB

Jan Yngve Sand • RBB Economics

Manus, annonsebestilling og generell korrespondanse til Samfunnsøkonomens redaksjon kan sendes til: tidsskrift@samfunnsokonomene.no

- PROSJEKTLEDER

Marianne Rustand

marianne.rustand@samfunnsokonomene.no

- UTGIVER

Samfunnsøkonomene

Leder: Knut Godager

Generalsekretær: Jan Inge Aas Eide

- ADRESSE

Samfunnsøkonomene

Postboks 6779 St. Olavs Plass

0130 Oslo

Telefon: 90 86 75 20

tidsskrift@samfunnsokonomene.no

www.samfunnsokonomene.no

Bankgiro: 8101 48 08221

- PRISER

Abonnement	kr.	1450,-
------------	-----	--------

- ANNONSEPRISER (ekskl. moms)

1/1 side	kr.	6690,-
----------	-----	--------

3/4 side	kr.	6040,-
----------	-----	--------

1/2 side	kr.	5390,-
----------	-----	--------

Samfunnsøkonomen utgis med støtte fra Professor Wilhelm Keilhaus Minnefond (PWKM).

Layout og produksjon: Aksell AS

ISSN 1890-5250

Innhold

NR. 4 • 2025 • 139. ÅRG.

- LEDER

3

- AKTUELL KOMMENTAR

Omstillingen til en sirkulær økonomi er «ikke rett fram»

5

Brita Bye

- ARTIKKEL

Fallgruver i frontfagets hovedkursteori

13

Geir H. M. Bjertnæs

- BOKANMELDELSE

En annotert anmeldelse av *Asylparadokset: Hvordan dagens asylsystem skaper kaos og svikter dem som trenger det mest* av Frode Forfang,

22

J.M. Stenersens forlag, 2025

Rune Jansen Hagen

Politisert økonomi

Politisk økonomi er den opprinnelige betegnelsen på samfunnsøkonomi. Det var da en relativt tverrfaglig disiplin sett med moderne øyne, hvor temaer som økonomisk vekst og fordeling ble sett i forhold til institusjoner og økonomisk politikk. Etter en lang periode med spesialisering i samfunnsvitenskapene gjenoppsto politisk økonomi som betegnelsen på studier i skjæringsfeltet mellom økonomi og statsvitenskap. Det som noen ganger kalles Virginia-skolen argumenterte for at man måtte studere det de betegnet som «public choice», dvs. hvordan kollektive beslutninger fattes. Da måtte man ha en realistisk beskrivelse av motivasjonen til viktige aktører som velgere, byråkrater og politikere, inkludert egeninteressen de måtte ha når det gjelder å fremme eller hemme visse saker.

Dette fremstår nå som ukontroversielt. Viktigheten av å forstå hvordan økonomisk politikk blir til er også udiskutabel. Noen former for økonomisk politikk har alltid vært gjenstand for politisk konflikt. Klassiske eksempler er stat versus marked og avveiningen mellom effektivitet og ulike former for rettferdighet. I Norge har vi i moderne tid evnet å holde disse konfliktene innenfor visse rammer, men det er ikke vanskelig å finne eksempler på det motsatte fra andre tider og steder. Den kalde krigen kan jo i noen grad sies å ha vært en konflikt mellom ulike oppfatninger om statens rolle og den var ikke utelukkende kald hvis man ser globalt på det. De mange samfunnsøkonomiske tragediene i Latin Amerika – tenk Venezuela – bunner til dels i ekstrem ulikhet som har gjort det umulig å enes om en økonomisk politikk som kan komme de fleste i samfunnet til gode.

Slike politiserte økonomier har gjerne som fellestrekk at samfunnet er fragmentert langs en eller flere skillelinjer. I Afrika har dette ofte vært etniske grupper innenfor rammene av kunstige stater, hvor gruppene primært har kjem-

pet om makten for å tilgodese seg selv. I Latin Amerika har det altså vært de bemidlede mot de ubemidlede. Går man tilbake i historien er heller ikke Vesten ukjent med slike konfliktlinjer. Nå til dags ser det imidlertid ut som uforsonlig uenighet om økonomisk politikk like gjerne skyldes impulser fra global økonomi og politikk.

USA illustrerer begge problemene. Trump har skapt enorm usikkerhet verden over ved å føre en arbitrær handelspolitikk. Overskriften er at USA angivelig har blitt utnyttet av de fleste land og dermed spares verken venner eller fiender for høye tollsatser. Den geopolitiske konkurransen med Kina er en viktig komponent, men samtidig fremstår det også som om Trump ser toll som et instrument som kan hjelpe ham å oppnå to mål samtidig: lukke det enorme underskuddet på driftsbalansen, som har gjort USA til et sterkt forgjeldet land, og redusere det like oppsiktsvekkende underskuddet på det føderale budsjettet, som har vært en viktig driver av de utenriksøkonomiske problemene. Mitt poeng her er ikke de samfunnsøkonomiske argumentene mot politikken, men at den må kunne sies å reflektere et polarisert samfunn som ikke er i stand til å løse sine felles problemer på en fornuftig måte.

Et av mange momenter som trekkes frem som forklaringer på polariseringen i USA er at taperne på globaliseringen, som inkluderer mange amerikanske industriarbeidere i det såkalte rustbeltet, til slutt har reagert på å bli etterlatt på perrongen mens andre har kunnet hoppe på toget. Samtidig er jo dette noe vi ser i mange land, ofte omtalt som en konflikt mellom «somewheres» og «anywheres», dvs. de som av ulike grunner er rotfaste og de som kan og vil flytte på seg. Forskjellen i mobilitet fører på samme tid til et større behov for omfordeling i møte med internasjonal konkurranse og mindre mulighetsrom fordi bedrifter og høyt

utdannede individer kan unnslippe høyere skattebyrder hvis de ønsker det. Debatten om formuesskatten og skatteflyktninger i Sveits passer inn i dette bildet. Det gjenstår å se om et eventuelt skatteforlik etter valget vil endre situasjonen her til lands.

Strømpolitikken er et annet eksempel som kan illustrere en økt grad av polarisering i Norge. Fordelene med utenlandskablene er mange, men tidvis forekommer det prisjokk som omfordeler fra husholdningene til kraftprodusentene. Siden de fleste av de sistnevnte er offentlig eid er løsningen relativt enkel i teorien: man kunne utbetalt mye av overskuddene som kontantoverføringer til husholdningene i en eller annen form. Slik kunne man beholdt incentivene til å bruke mer strøm når den er billig og mindre når den er dyr uten at det gikk utover kjøpekraften til husholdningene. Men de fleste partier har gått inn for en eller annen variant av strømsstøtte som sterkt svekker prissignalet og dette fremstår som populært hos mange velgere. En plausibel fortolkning er at velgerne ikke stoler på at offentlige selskaper vil tilbakebetale mye av strømrregningen og derfor foretrekker å sikre seg ved å betale en eller annen form for subsidiert pris i stedet. Men dette er i så fall en institusjonell svikt. Det norske samfunnet evner ikke å lage den beste mulige politikken og ender derfor med en ineffektiv variant.

Et siste eksempel som kan trekkes frem er den opphetede debatten om Oljefondets investeringer i Israel. Internasjonal politikk slår inn i Norge og får mange til å kreve nedslag utover det eksisterende rammeverket. Norge har i det store og det hele hatt et godt opplegg for fondet, som for det meste er et indeksfond supplert med et etikkråd som styrer etter politisk valgte retningslinjer for hva vi uansett ikke ønsker å investere i. Nå kritiseres opplegget for sendrekthet, men kan argumentere for at i denne sammenhengen er treghet en dyd snarere enn en synd. For å unngå å påvirke

aksjekursene har fondet hatt en policy om å selge seg ned over tid når Etikkrådet har anbefalt dette. Minst like viktig er det at dette reisverket forsvaret oss mot anklager om at fondet brukes for politiske formål, slik mange andre land med statlige investeringsfond gjør. Nå murren det allerede i USA fordi Oljefondet selger seg ut av Caterpillar basert på det faktum at israelerne benytter maskinene deres til å rive palestinske hus. Ikke bare viser dette at en slik politikendring kan slå tilbake på oss selv. Hvis man skal følge denne politikken konsekvent, er det mye man ikke kan investere i. En rekke produkter som i sin natur er sivile kan brukes militært hvis kjøperen ønsker det. Det er for eksempel ikke vanskelig å finne bilder av maskingevær montert på pickuper som en eller annen militær i Afrika benytter. Skal vi da slutte å kjøpe aksjer i produsentene av disse pickupene?

En slik politikk ville i alle fall gjort både oss og våre etterkommere mindre rike, med liten eller ingen effekt på kapitaltilførselen for selskaper med tilgang til de globale kapitalmarkedene. Hadde ikke Gaza-konflikten virket så polariserende kunne man kanskje funnet et kompromiss som hadde gitt Etikkrådet nye retningslinjer som kunne vært benyttet i fremtiden. Når den politiske temperaturen blir for høy står imidlertid kompromiss sjelden høyt i kurs. Da ender man ofte med suboptimal politikk som svinger med ytterpunktene politiske gjennomslag. Historien viser at suksessfulle samfunn er de som klarer å holde seg på den smale stien mellom populisme basert på øyeblikkets presserende problemer og sklerotiske institusjoner formet av fortidens utfordringer. I Norge har vi stort sett klart dette – eksempler av relativt nyere dato er inflasjonsstyring, handlingsregel og Oljefondet – men når omverdenen stadig sender polariserende impulser bør vi ikke være for sikre på at vi nødvendigvis vil gjøre det i fremtiden.

Rune Jansen Hagen, Universitetet i Bergen

BRITA BYE

Forsker, Statistisk sentralbyrå

Omstillingen til en sirkulær økonomi er «ikke rett fram»

Rapporten «Ikke rett fram» fra den regjeringsoppnevnte ekspertgruppen «Virkemidler for sirkulær økonomi» presenterer en rekke tiltak for å fremme sirkulære aktiviteter. Dagens forbruk utfordrer planetens tålegrenser og det må kraftfull politikk til for å vri forbruket mot varer og tjenester med lavere miljøpåvirkning. Ekspertgruppens hovedbudskap er at det må bli dyrere å kjøpe nye varer og relativt billigere å reparere og bruke varer og ressurser om igjen.

1. BAKGRUNN

Regjeringen Støre oppnevnte i mars 2024 en ekspertgruppe for å utrede virkemidler for å fremme sirkulære aktiviteter.¹ Et slikt arbeid var anbefalt og nevnt i flere prosesser og offentlige utredninger i forkant.² Ekspertgruppen fikk et omfattende mandat.³ Kort oppsummert skulle gruppen definere sirkulær økonomi og sirkulære aktiviteter; se nærmere på i hvilken grad potensialet for sirkularitet er utnyttet i norsk økonomi; bestemme hvor stor andel av norsk

økonomi som kan beskrives som sirkulær og sammenlikne den med andre land; identifisere i hvilke områder av økonomien det er behov for å endre virkemiddelbruken; gi en helhetlig utredning av virkemidler som kan fremme sirkulære aktiviteter og som gir en bedre utnyttelse av fornybare og ikke-fornybare ressurser, bærekraftig produksjon og forbruk, og økt verdiskaping; identifisere hvilke virkemidler som er samfunnsøkonomisk lønnsomme, og foreslå eventuelle endringer i dagens virkemiddelbruk inkludert skatte- og avgiftssystemet. I desember 2024 fikk ekspertgruppen et ekstra mandat fra Stortinget om å utrede en tekstilavgift.

Ekspertgruppen overleverte 26. mai rapporten «Ikke rett fram» til klima- og miljøminister Andreas Bjelland Eriksen med 79 anbefalinger om økonomiske, regulatoriske og informative virkemidler.⁴ Rapportens hovedbudskap er at

¹ Ekspertgruppen bestod av Brita Bye (leder), Marit Aursand, Thomas Hartnik, Henrik Kolderup, Ola Kvaløy, Jarle Møen, Kristine Nore. Sekretariatet ble ledet av Klima- og miljødepartementet og hadde i tillegg medlemmer fra Finansdepartementet, Landbruks- og matdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet.

² Hurdalsplattformen (Regjeringen, 2021), Skatteutvalget (NOU2022: 20), Klimautvalget 2050 (NOU 2023: 25), Naturrisikoutvalget (NOU 2024: 2) og Handlingsplanen for sirkulær økonomi 2024–2025 (Klima- og miljødepartementet, 2024).

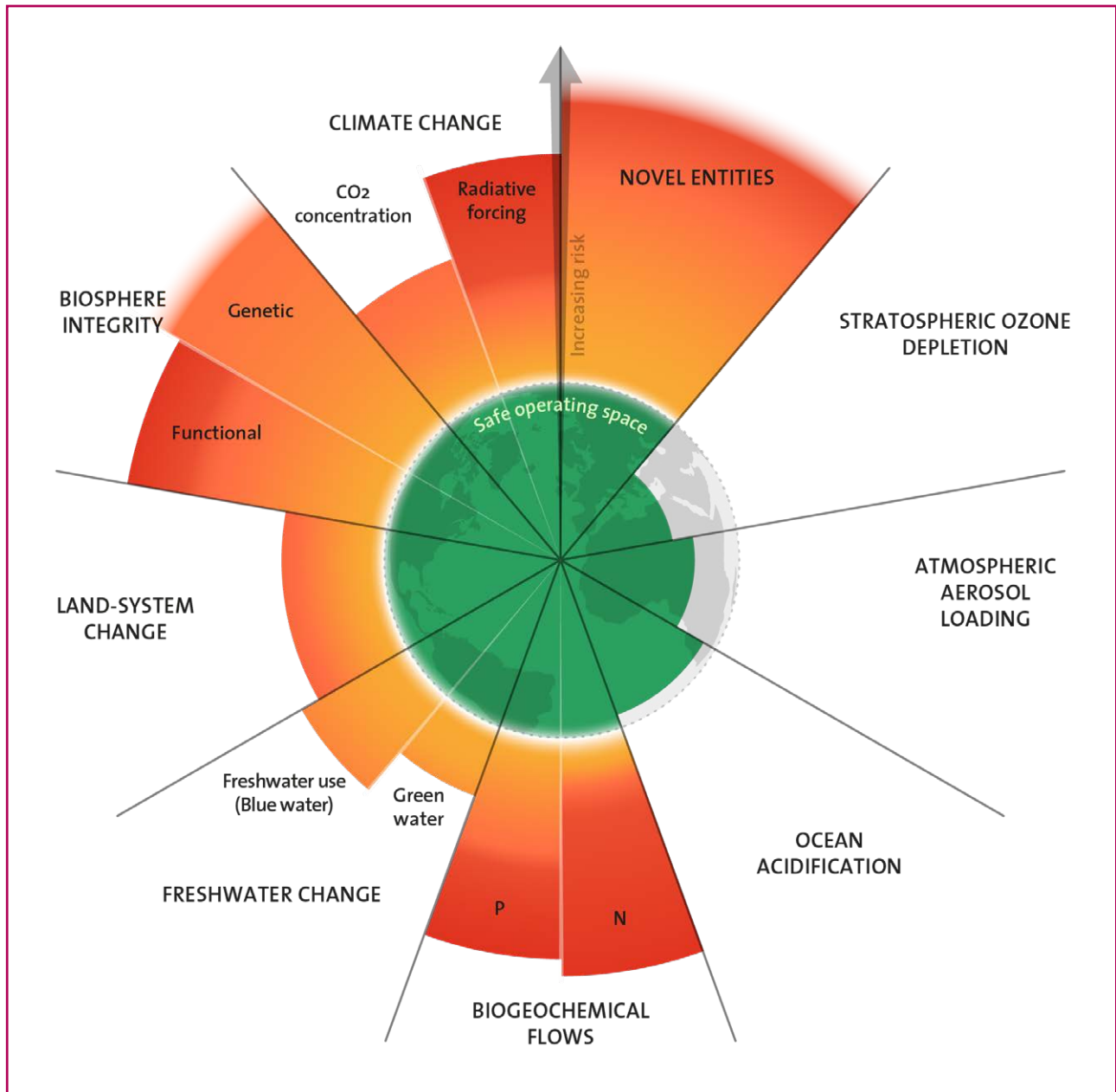
³ [Mandat – Ekspertgruppen for virkemidler for å fremme sirkulære aktiviteter](#)

⁴ Artikkelen baserer seg på rapporten «Ikke rett fram» (2025).

høyt forbruk utfordrer planetens tålegrenser. Det er derfor behov for kraftfulle virkemidler som stimulerer forbrukere og bedrifter til å endre atferd. Forbruket må vris mot varer og tjenester med lavere miljøpåvirkning. Det må bli relativt dyrere å kjøpe nye varer og relativt billigere å reparere og bruke varer og ressurser om igjen.

2. FORBRUK UTFORDRER PLANETENS TÅLEGRENSE

Ifølge den siste rapporten fra FNs ressurspanel (IRP, 2024) overstiger verdens produksjon og forbruk i dag klodens langsiktige tålegrense og ressursgrunnlag. Ressursforbruket medfører miljøproblemer i form av tap av naturmangfold, global oppvarming som følge av klimagassutslipp, forurensning og andre miljøutfordringer. Ifølge ressurspanelet

Figur 1: Illustrasjon av de ni planetære grensene.

Kilde: Richardson mfl. (2023).

står ressursbruken globalt for mer enn 90 prosent av nedbygging av natur og belastning på vannressurser, over 55 prosent av klimagassutslippene og opptil 40 prosent av helseskadelig luftforurensing. Bruken av naturressurser gir opphav til en rekke negative effekter på blant annet klima, biologisk mangfold og økosystemenes evne til å regulere luft-, vann- og jordkvalitet. Figur 1 er hentet fra Richardson mfl. (2023) og illustrerer de planetære grensene og hvordan verdens bruk av ressurser og miljø- og klimapåvirkningene overskrider det som blir vurdert som sikkert handlingsrom representert ved den grønne sirkelen. Overskridelsene er spesielt store for klimaendringer, biologisk mangfold, syntetiske kjemikalier og endrede biokjemiske strømmer som for eksempel nitrogen og fosfor.

Å overskride en eller flere av de planetære grensene reduserer jordens stabilitet og motstandskraft og regnes som farlig for menneskehetens sikkerhet. Overskridelser gir økt risiko for å skape store, brå eller irreversible miljøforandringer innenfor de ulike systemene (Rockström mfl., 2009, s. 1).

For å redusere de miljø- og klimaproblemene som følger av dagens forbruk, anbefaler FNs ressurspanel overgang til en mer sirkulær økonomi. Tilsvarende anbefalinger kom også fra Klimautvalget 2050 (NOU 2023: 35). De uttalte at all politikk og alle beslutninger i fremtiden må ta utgangspunkt i at alle ressurser er knappe. De foreslo også at all økonomisk aktivitet må skje innenfor planetens tålegrenser, og at økonomien må bli mer sirkulær.

3. HVA ER SIRKULÆR ØKONOMI?

Det finnes ikke en entydig definisjon av begrepet sirkulær økonomi, og det er betydelig variasjon i hvordan sirkulær økonomi forstås. Ekspertgruppen velger ikke en spesifikk definisjon for sirkulær økonomi, men tar utgangspunktet i oppdraget som er gitt i gruppens mandat, samt strategien og handlingsplanen for sirkulær økonomi: Sirkulære aktiviteter skal bidra til effektiv og bærekraftig utnyttelse av naturressurser og produkter, i et giftfritt kretsløp, der minst mulig ressurser går tapt.⁵ Dette innebærer at sirkulær økonomi ikke er et mål i seg selv, men snarere et virkemiddel for å nå de klima-, miljø- og naturmålene som er nedfelt i internasjonale avtaler og nasjonal politikk.⁶ Sirkulær økonomi skal også bidra til økt verdiskaping og konkurranse-

evne.⁷ Ekspertgruppen endte da opp med følgende beskrivelse: *En sirkulær økonomi skal bidra til å nå klima-, miljø- og naturmål og bidra til en bærekraftig og effektiv forvaltning av planetens ressurser.*

Sirkulære aktiviteter, som å gjenbruke, gjenvinne, reparere og øke levetiden til produkter, bidrar til å beholde ressursene i omløp. Sirkulære aktiviteter reduserer sløsing med ressurser i både produksjon og forbruk. Da minsker behovet for å ta ut nye, ikke-fornybare ressurser. Ifølge Miljødirektoratet (2025) må produktene i en sirkulær økonomi vare lenger, repareres, oppgraderes og i større grad brukes om igjen, og ressurser må utnyttes på nye måter. Et mye brukt rammeverk som illustrerer forskjellene mellom en lineær og en sirkulær økonomi er R-strategiene, også kalt R-stigen.⁸ R-strategiene viser til et hierarki av sirkulære aktiviteter som underbygger den sirkulære økonomien og som bidrar til å redusere ressursuttaket.

SINTEF har utviklet en oversettelse av R-strategiene kalt sirkularitetsstigen (SINTEF, 2025). Stigen viser forskjellige trinn i overgangen til en sirkulær økonomi, fra den minst sirkulære strategien R9 (energiutnyttelse), til den mest sirkulære strategien R0 (avstå), se Figur 2. Desto høyere opp i stigen tiltaket befinner seg, jo mer bidrar tiltaket til overgangen til en sirkulær økonomi.

4. HVORFOR STIMULERE TIL EN SIRKULÆR ØKONOMI?

Ressursbruken i et uregulert marked kan føre til ulike former for markedssvikt, og da kan offentlig inngripen være nødvendig for å sikre samfunnsøkonomisk effektiv utnyttelse av ressursene. Utvinning og bruk av naturressurser kan gi opphav til samfunnsøkonomiske kostnader i form av negative eksterne effekter – det vil si kostnader som ikke er hensyntatt i de prisene som kreves. Viktige økosystemtjenester som luftrensing eller pollinering av planter er for eksempel ikke priset. Hvis kostnadene ved uttak og bruk av primære ressurser ikke gjenspeiler den fulle miljøpåvirkningen, svekkes incentivet til å spare på ressursene.

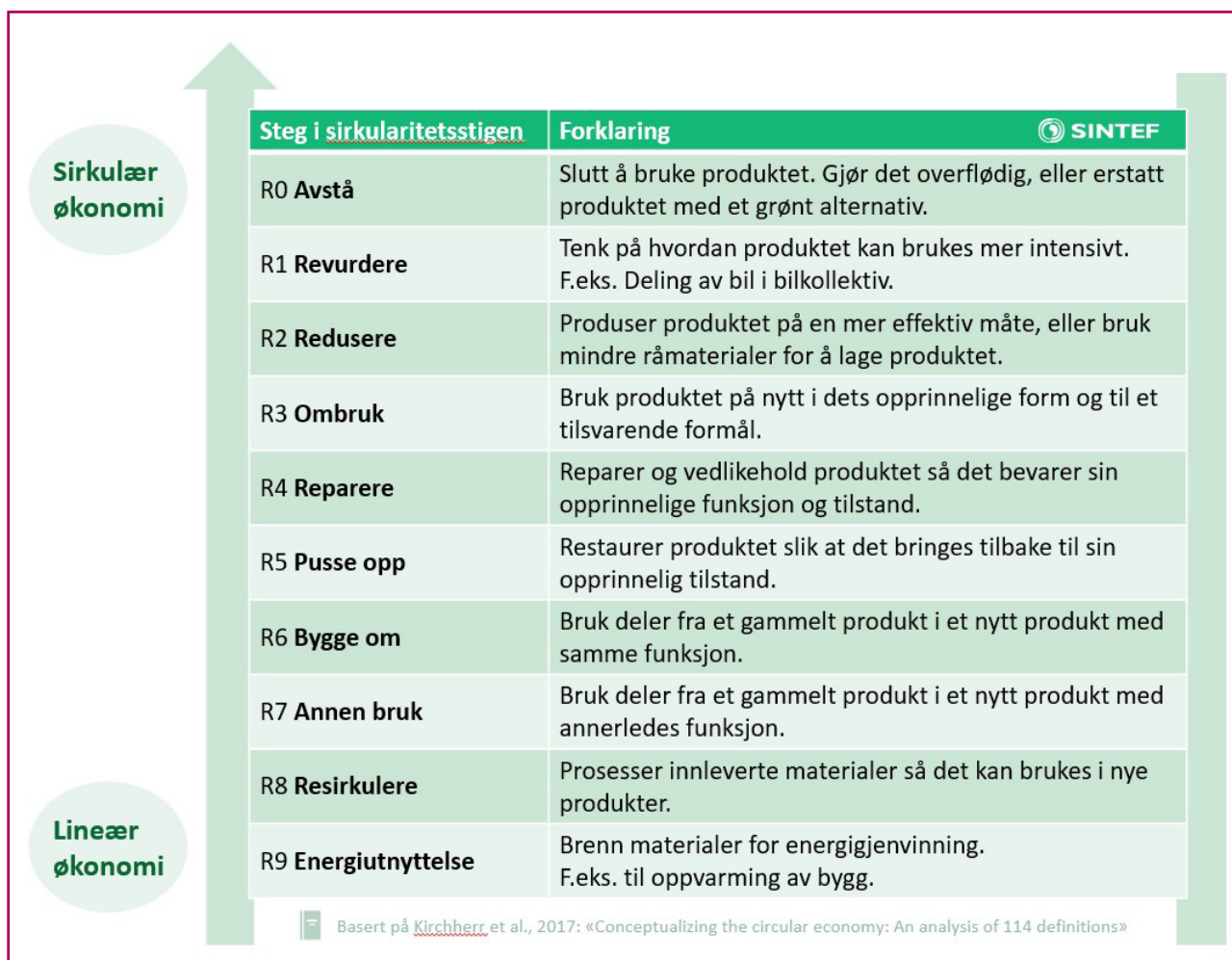
En sirkulær økonomi skal bidra til å nå nasjonale målsettinger for klima, natur og forurensning, internasjonale mål og forpliktelser under blant annet Parisavtalen, Naturavtalen og FNs bærekraftsmål. Samtidig er arbeidet med sirkulær

⁵ Handlingsplanen for sirkulær økonomi 2024–2025 (Klima- og miljødepartementet, 2024) og Nasjonal strategi for en grønn sirkulær økonomi (2021).

⁶ Eksempler er Parisavtalen, Naturavtalen og EØS-forpliktelser.

⁷ Dette er også i tråd med tilnærmingen til den svenske ekspertgruppen som vurderte økonomiske virkemidler for en sirkulær økonomi (SOU 2024: 67).

⁸ På engelsk kalt R-strategies/R-ladder.

Figur 2: R-stigen for sirkulære aktiviteter.

Kilde: SINTEF. (2025). Hva er sirkulær økonomi? SINTEF-blogg. <https://blogg.sintef.no/industri/hva-er-sirkular-okonomi>

økonomi tett knyttet opp til regelverksutviklingen i EU. En overgang til en sirkulær økonomi skal bidra til at utviklingen holder seg innenfor de planetære grensene, til effektiv ressursbruk i det grønne skiftet og forsyningssikkerhet i krig og kriser.

4.1. Verdikjeder

Sirkulære aktiviteter kan redusere ressursbruken gjennom hele verdikjeden til et produkt. Ifølge FNs ressurspanel (IPR, 2024, s. 8) består en verdikjede av alle aktiviteter som gir eller mottar verdi, dvs. design, produksjon, distribusjon, handel og forbruk av et produkt, inkludert utvinning og levering av råvarer, samt aktivitetene etter produktets bruksmessige levetid. I denne forstand beskriver en verdikjede alle stadiene i et produkts liv, fra levering av råvarer til avhending etter bruk. De miljømessige konsekvensene som oppstår i de ulike leddene i et produkts ver-

dikjede varierer i stor grad mellom produktgrupper og de materialene som brukes. Selve uttaket av nye råvarer kan gi negative effekter på klima, natur og forurensning.

Forbruk i Norge som baserer seg på uttak av naturressurser i land med mindre utstrakt regulering og prising av eksternaliteter, vil kunne medføre overforbruk av naturressurser og tap av økosystemtjenester i produksjonslandet. Dette gjelder for eksempel kritiske råvarer i elektronikk som brukes i Norge, og som utvinnes gjennom gruvedrift i andre land. Handel og transport av varer over lange avstander, spesielt med fly, bidrar til høye klimagassutslipp. Bruk av produkter som for eksempel elektroniske apparater og kjøretøy, kan kreve store mengder energi, ofte fra fossile brenslers som medfører økte klimagassutslipp. I bruksfasen kan også skadelige kjemikalier fra for eksempel elektronikk eller mikroplast fra tekstiler lekke ut i miljøet og

skade mennesker og natur. Særlig engangsprodukter er et problem i en slik sammenheng.

Forbruk av varer fører til slutt til avfall og potensielt også forsøpling. Deponering og forbrenning av avfall medfører klimagassutslipp, og utslipp av helse- og miljøfarlige kjemikalier kan ødelegge naturlige habitater og påvirke dyrelivet negativt. Videre kan avfall, som for eksempel plastavfall, ende opp i havet eller drikkevannskilder hvor det skader marine økosystemer, dyreliv og mennesker.

Selv i en sirkulær økonomi, kan energibruk være en betydelig kilde til klimagassutslipp og naturinngrep, særlig når energibruken krever økt arealbruk. Gjenvinning av materialer, som å hente ut kritiske råvarer fra elektronikk, er ofte energikrevende. Sirkulære aktiviteter må derfor ha som mål å være så energieffektive og fossilfrie som mulig, for at en sirkulær økonomi skal kunne bidra til å redusere de samlede klima-, natur- og forurensningsproblemene.

For å vurdere potensialet for sirkularitet og behovet for endret og ny virkemiddelbruk, valgte ekspertgruppen ut sju verdikjeder basert på EUs prioriterte verdikjeder og vurderinger gjort i forbindelse med arbeidet med «Nasjonal strategi for ein grønn, sirkulær økonomi» (2021) og «Handlingsplanen for sirkulær økonomi» (2024). Disse verdikjedene er plast (inkludert plastemballasje), elektronikk, batterier og kjøretøy, tekstiler, bygg, anlegg og eiendom, bioressurser og avfall.

5. NORSK ØKONOMI, HVOR SIRKULÆR ER DEN?

Ettersom sirkulær økonomi griper inn i mange samfunnsområder, er det komplekst å måle status og utvikling for hvor sirkulær et lands økonomi er. Ulik næringsstruktur og hvor råvarebasert økonomien er, kan gjøre sammenligninger mellom land utfordrende. Norsk økonomi har stort innslag av råvareproduksjon, både av fornybare og ikke-fornybare ressurser. Mange av de ferdige produktene vi forbruker i hverdagen importeres fra andre land som kan ha færre klima- og miljøreguleringer og mindre tilgjengelige data.

I mandatet er ekspertgruppen bedt om å beskrive i hvilken grad potensialet for sirkularitet er utnyttet i norsk økonomi, og å vurdere hvor stor andel av norsk økonomi som kan beskrives som sirkulær og hvordan dette plasserer Norge sammenlignet med andre land. Det finnes ikke en enkelt metodikk eller en sammensatt indikator som gir et samlet svar på disse spørsmålene. EU har utviklet et indikatorsett som ser på fem ulike tematiske områder, og Norge har i dag

tall for 12 av 27 indikatorer.⁹ De fleste er innen avfallsområdet. Norge skal levere data og innspill til ytterligere 5 indikatorer, inkludert materialfotavtrykk og forbruksfotavtrykk, slik at Norge da vil ha betydelig bedre grunnlag for å velge områder for virkemiddelbruk og kunne se utvikling mot en mer sirkulær økonomi over tid og i forhold til andre land.¹⁰

EU/Eurostat sitt rammeverk vil ikke komme fram til et samlet tall for hvor sirkulær norsk økonomi er når Norge har levert alle nødvendige data. Et samlet tall for hvor sirkulær en økonomi er, vil heller ikke være noe godt mål. De 27 indikatorene vil illustrere måloppnåelse og retning for en rekke aktiviteter av relevans for sirkulær økonomi. EUs indikator for forbruksfotavtrykk vil ta hensyn til at mye av klima- og miljøutfordringene forårsakes av forbruk av importerte varer som produseres i land med mindre strenge reguleringer.¹¹

De indikatorene i Eurostat sitt rammeverk som det allerede finnes data for, viser at Norge produserer mye avfall og har lavere materialgjenvinningsgrad enn andre land det er naturlig å sammenlikne seg med, se Tabell 1. Klimagassutslippene er også relativt høye. Norge har et høyt materielt forbruk og det er et stykke igjen for å nå bærekraftsmål 12 om ansvarlig forbruk og produksjon. Materialstrøms-sirkularitet på 2 prosent ligger også betydelig under land det er naturlig å sammenlikne seg med.

En stor andel av ressursene og produktene som forbrukes i Norge importeres fra andre land, og EUs indikator for forbruksfotavtrykk inkluderer effekter som forbruket vårt fører til utenfor Norges grenser. Norge rapporterer per i dag ikke på denne indikatoren, men utviklingen av den er en del av oppdraget fra Klima- og miljødepartementet til Miljødirektoratet og SSB, se fotnote 10. Miljødirektoratet har identifisert flere bruksområder for indikatoren. Den kan gi kunnskap om hvilke varer som fører til størst klima- og miljøbelastning fra norsk forbruk og brukes som en del av beslutningsgrunnlaget for å utvikle, og etter hvert måle

⁹ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/circular-economy/monitoring-framework>. Eurostat samler inn dataene og presenterer statistikken og indikatorene.

¹⁰ På oppdrag fra Klima- og miljødepartementet har Miljødirektoratet sammen med Statistisk sentralbyrå (SSB) startet arbeidet med å utvikle indikatorene i EUs rammeverk for en norsk kontekst.

¹¹ EUs rammeverk for sirkulær økonomi inneholder også indikatorer for analyse av forbrukets påvirkning på miljøet, FNs bærekraftsmål og planetære grenser. Indikatoren for forbruksfotavtrykk baserer seg på livsløpsanalyser, hvor man estimerer klima- og miljøbelastningen av et produkt gjennom hele verdikjeden og over hele produktets livsløp, inklusive internasjonal handel i produktet.

Tabell 1: *Eksempler på EU-indikatorer, Norge og EU.*

Indikator	Norge	EU
Mengde husholdningsavfall og husholdningslignende næringsavfall per innbygger (kg)	768 kg per innbygger	513 kg per innbygger
Mengde plastemballasjeavfall per innbygger (kg)	45,8 kg per innbygger	36,1 kg per innbygger
Materialgjenvinningsgrad plastemballasje (%)	28%	40,7%

Kilde: EUs indikatorrammeverk for sirkulær økonomi: [Monitoring framework – Circular economy – Eurostat](#)

effekt av, tiltak og virkemidler for å redusere den totale miljø- og klimabelastningen av norsk forbruk. Ekspertgruppen anbefaler at Norge skal redusere sitt forbruksfotavtrykk slik at det ligger innenfor planetens tålegrenser, og at Norge skal levere data og statistikk for alle Eurostats 27 indikatorer. Det bør lages en årlig oversikt over hvordan Norge ligger an i forhold til målsettinger og i forhold til andre land.

6. HVORDAN SKAL VI REGULERE?

Mandatet ber om forslag til endringer i økonomiske, regulatoriske og informative virkemidler som vil fremme sirkulære aktiviteter.

Gjennom prismekanismen kan økonomiske virkemidler bidra til mer ressurseffektive produksjons- og forbruksmønstre. Når miljøskadelig aktivitet blir dyrere, øker betalingsviljen for mer miljø- og klimavennlige alternativer, noe som igjen øker lønnsomheten ved å produsere og utvikle slike alternativer. Riktig utformede avgifter eller kvotesystemer bidrar til å redusere markedssvikten ved negative eksterne virkninger på en effektiv måte. Subsidier kan være et supplement til miljøavgifter eller kvoter, og kan brukes til å påvirke aktørene til for eksempel å utvikle og ta i bruk ny miljøteknologi.

Direkte reguleringer virker gjennom lover og regler og påvirker atferd direkte. Eksempler på slike virkemidler er krav til utslippsintensitet eller til å ta i bruk bestemte teknologier. Utvidet produsentansvar, regelverket for offentlige anskaffelser, samt frivillige avtaler og omsetnings- og innblandingskrav er andre eksempler på regulatoriske virkemidler.

Sertifiseringsordninger eller informasjonskampanjer er eksempler på informative virkemidler som kan være nyttige i en overgang til en sirkulær økonomi.

Å redusere miljøproblemer som følger av dagens produksjon og forbruk, vil kreve at flere former for markedssvikt

adresseres, og at interaksjoner mellom ulike former for markedssvikt og virkemidler hensyntas. Et eksempel er der det foreligger negative eksterne miljø- og klimavirkninger i produksjon av et produkt, og det er manglende informasjon som forstyrrer forbrukerens produktvalg. I slike tilfeller kan en kombinasjon av for eksempel en avgift og informasjonskrav som hensyntar koblingen mellom de to formene for markedssvikt, være mer effektivt enn et enkelt virkemiddel, eller to virkemidler som håndterer de ulike formene for markedssvikt uavhengig av hverandre.

Dagens økonomiske system preges av lange internasjonale verdikjeder på tvers av landegrenser, og manglende virkemiddelbruk i de store vareproduserende økonomiene i verden hvor de eksterne kostnadene i stor utstrekning oppstår. Dette gjør det nødvendig å vurdere såkalte nest best-løsninger, herunder avgifter eller reguleringer som ikke nødvendigvis retter seg direkte mot kilden til de eksterne kostnadene, men som påvirker etterspørselen etter de produktene som gir opphav til miljøskaden. Da vil en såkalt miljøtoll, etter mønster av EUs karbontoll,¹² eller innenlandske særavgifter kunne brukes.

7. EKSPERTGRUPPENS FORSLAG

Ekspertgruppen anbefaler en rekke tiltak i et bredt spekter av verdikjeder, fra plast og tekstiler til elektronikk og bygg- og anlegg. Forbruket vårt må vris mot varer og tjenester med lavere klima- og miljøpåvirkning. Prisene må reflektere alle kostnadene ved ressursbruken, også kostnader fra forurensing, energiproduksjon og nedbygging av natur. Nedbygging av natur kan prises gjennom en naturavgift.

Det må også bli dyrere å kjøpe nytt, og enklere å reparere, gjenbruke og gjenvinne de ressursene vi allerede har. Mange av varene vi importerer til Norge i dag er for billige fordi de fulle miljø- og klimakostnadene ikke er priset inn.

¹² Europakommisjonen (2023). Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM), [Carbon Border Adjustment Mechanism \(CBAM\) | Access-2Markets](#)

Tekstiler og elektronikk er del av internasjonale verdikjeder med betydelige konsekvenser for klima og miljø, og er kilder til noen av de raskest voksende avfallsstrømmene globalt. Samtidig er reparasjoner arbeidsintensive og inntektsnivået i Norge er høyt. Det bidrar til at det ofte er billigere å kjøpe nye varer fra utlandet enn å reparere.

7.1. Samarbeid med EU er nødvendig

Sirkulær økonomi er en sentral del av EUs grønne vekststrategi. EU går foran i utviklingen av regelverk som fremmer sirkulære løsninger. Det foreligger allerede regelverk fra EU som er aktuelt å gjennomføre i EØS-avtalen, og framover vil EU fremme en rekke nye regelverk som er EØS-relevante.¹³ Raskere gjennomføring av disse i norsk regelverk er et viktig tiltak for å stimulere til en mer sirkulær økonomi. På flere områder ligger Norge bak EU i omstillingen. Tett samarbeid er viktig for klima, miljø og natur, og for å sikre forutsigbare rammevilkår for norsk næringsliv gjennom det indre marked.

7.2. Nytt må bli dyrere, mens sirkulære løsninger må lønne seg

Reparasjoner og økt omsetning av brukte varer blir ofte trukket fram som viktige for å få til en mer sirkulær økonomi. Hvis flere produkter repareres i stedet for å bli kassert, vil det redusere forbruket av nye varer. Mer velfungerende brukmarkeder vil også redusere forbruket av nye varer. For å vri forbruket vekk fra kjøp av nye varer og over til kjøp av brukte varer og reparasjon av eksisterende varer, må nye varer gjøres relativt sett dyrere. Ekspertgruppen foreslår blant annet en særavgift på tekstiler og en reparasjonsordning. Begge tiltakene er nærmere omtalt under og vil være et skritt i retning av å favorisere gjenbruk og reparasjon framfor å kjøpe nytt.

7.3. Materialgjenvinning og redusert forbruk

For å stimulere til materialgjenvinning og redusere plastforbruket, foreslår ekspertgruppen å innføre en avgift på plastemballasje. Avgiften bør avhenge av mengden materialgjenvunnet plast som benyttes i emballasjen. Det foreslås også en avgift på deponering av avfall som vil stimulere til materialgjenvinning. Sammen med en særavgift på primære råstoffer som sand, grus og pukk mv. vil en slik avgift stimulere til økt bruk av materialgjenvunnet sand, grus og pukk i bygge- og anleggsbransjen.

¹³ Eksempler på EØS-relevant regelverk: Økodesignforordningen, EUs reparasjonsdirektiv, Forordningen om kritiske råvarer (CRMA), Batteriforordningen, Kjøretøyforordningen, Revidert rammedirektiv om avfall, Revidert byggevareforordning.

7.4. Tekstiler

For å redusere forbruket av nye tekstiler i Norge, foreslår ekspertgruppen å innføre en tekstilavgift basert på vekt og antall. Det vil redusere etterspørselen etter nye klær og dermed også utslipp og avfall fra tekstilindustrien. De internasjonale reglene for grensekryssende forsendelser av tekstilavfall bør også strammes inn, herunder reglene for forsendelser av brukte tekstiler for ombruk.

Det bør bli fortgang i innarbeidelse av det reviderte rammedirektivet om avfall der produsentansvaret for tekstiler krever at produsentene skal dekke kostnader knyttet til informasjon til forbrukerne. Det er en rekke krav til hva denne informasjonen skal inneholde. Blant annet er det krav om å informere om bærekraftig forbruk, avfallsforebygging, og ombruk og reparasjonsmuligheter for tekstiler.

7.5. Forbrukerrettigheter

Reklamasjonsfristene på produkter bør økes fra to til tre år og fra fem til seks år for produkter med antatt lengre levetid. I dag returneres mellom 20 og 50 prosent av varer kjøpt på nettet, og mye ender opp som avfall. Regelverket for retur av varer ved netthandel bør utredes med formål å begrense omfanget av retur, gjerne i samarbeid med EU.

7.6. Reparasjoner

Levetiden til produkter må økes. Støtte til enkelte reparasjoner bør gis gjennom direkte støtte, f.eks. som en reparasjonsbonus. Det vil være et mer effektivt tiltak enn et fritak i merverdiavgiften på reparasjoner. Et fritak i merverdiavgiften vil maksimalt gi 20 prosent reduksjon i prisen til forbruker. Støtteandelen ved en reparasjonsordning kan bli høyere, og en slik ordning kan også målrettes mot produkter der sannsynligheten for kassering er høy.¹⁴ Ulike reparasjonsordninger er allerede implementert og testet ut i flere andre land.¹⁵ Ekspertgruppen foreslår at det innføres en bransjeordning for reparasjon av hvitevarer og elektronikk, delvis finansiert av bransjen som et gebyr ved kjøp av nye varer. Myndighetene kan også bidra for å sikre rask innføring. At bransjen er med å finansiere vil stimulere til at mer holdbare produkter settes på markedet. Ekspertgruppen foreslår at det innføres en tilsvarende reparasjonsordning for tekstiler, sko og reiseeffekter.

¹⁴ Avgrensning vil også være enklere. Merverdiavgiften er en generell skatt på forbruk og er mest effektiv når det er lik sats for alle, se kapittel 7 i rapporten «Ikke rett fram».

¹⁵ Se for eksempel Reimann (2024) for en studie av en nasjonal tilskuddsordning i Østerrike.

7.7. Omsetning av brukte varer

Dersom prisen på brukte varer faller uten at nye varer også blir dyrere, vil samlet vareforbruk gå opp. Tiltak som stimulerer markedet for brukte varer, må derfor kombineres med tiltak som øker prisen på nye varer. Ekspertgruppen foreslår for eksempel å innføre dokumentavgift for nybygg og at det offentlige bidrar til etablering av lager for ombrukte byggevarer. Ekspertgruppen er også åpen for tidsbegrenset støtte til tradisjonell brukthandel, og foreslår at bilverksteder skal være forpliktet til å tilby brukte bildeler.

7.8. Restprodukter fra bionæringene bør utnyttes bedre

Fiskeslam er en lite utnyttet ressurs, og utslipp av fosfor og nitrogen fra havbruket er en forurensningskilde. Fosfor er også en kritisk råvare. Ekspertgruppen foreslår at det innføres en avgift på utslipp av fosfor og nitrogen i havbruket kombinert med en refusjon for oppsamlet slam. Den vil stimulere eiere av akvakulturanlegg til økt oppsamling av næringsrikt restråstoff som slam er. Avgiften bør kombineres med tiltak rettet mot teknologiutvikling innen oppsamling og utnyttelse av fiskeslam.

8. AVSLUTTENDE MERKNADER

En sirkulær økonomi er ikke et mål i seg selv, men en sirkulær økonomi skal bidra til å nå klima-, miljø- og naturmål som i Parisavtalen, Naturavtalen og FNs bærekraftsmål, og bidra til en bærekraftig og effektiv forvaltning av planetens ressurser.

Sirkulær økonomi kan også bidra til økt konkurransekraft for selskaper og land som lykkes i å omstille seg i det grønne skiftet, og bidra til å redusere avhengigheten av andre land for tilgang på kritiske råvarer.

Det er nødvendig å ta i bruk mange ulike virkemidler. Forbrukere og produsenter må stimuleres til å endre atferd, og sirkulærøkonomiske aspekter bør integreres i all klima-, miljø- og ressurspolitikk. Ekspertgruppen har argumentert sterkt for at avgifter er et viktigere økonomisk virkemiddel enn subsidier. Vi kan ikke subsidiere oss til et lavere ressursforbruk. EU går foran i utviklingen av regelverk som fremmer sirkulære løsninger og ekspertgruppen anbefaler å implementere EØS-relevant regelverk raskere enn i dag.

REFERANSER

- FNs Ressurspanel (IRP). (2024). Global Resources Outlook 2024. United Nations Environment Programme. <https://www.resourcepanel.org/reports/global-resources-outlook-2024>
- Handlingsplan for en sirkulær økonomi (2024). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/handlingsplan-for-en-sirkular-okonomi/id3029477/>
- Ikke rett fram (2025). Rapport fra Ekspertgruppen for utredning av virkemidler for å fremme sirkulære aktiviteter. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/ikke-rett-fram/id3102485/?ch=1>
- Miljødirektoratet (2025). Sirkulær økonomi. <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/avfall/sirkular-okonomi/>
- Nasjonal strategi for en grønn, sirkulær økonomi (2021). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-strategi-for-ein-gron-sirkular-okonomi/id2861253/>
- NOU 2022: 20. Et helhetlig skattesystem. <https://www.regjeringen.no/no/no/dokumenter/nou-2022-20/id2951826/>
- NOU 2023: 25. Omstilling til lavutslipp – Veivalg for klimapolitikken mot 2025. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-25-20242025/id3095592/?ch=1>
- NOU 2024: 2. I samspill med naturen. Klima- og miljødepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/a653320aa3f949038bboe7ad92de1234/no/pdfs/nou202420240002000dddpdfs.pdf>
- Regjeringen (2021). Hurdalsplattformen og Arbeiderparti-regjeringens politiske prioriteringer 2021–2025. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/hurdalsplattformen/id287252/>
- Richardson, K., Steffen, W., Lucht, W., Bendtsen, J., Cornell, S. E., Donges, J. F., Drüke, M., Fetzer, I., Bala, G., von Bloh, W., Feulner, G., Fiedler, S., Gerten, D., Gleeson, T., Hofmann, M., Huiskamp, W., Kummu, M., Mohan, C., Nogués-Bravo, D., Rockström, J. (2023). Earth beyond six of nine planetary boundaries. *Science Advances* 9 (37). <https://doi.org/10.1126/sciadv.adh2458>
- Reimann, M. (2024). The impact of a repair subsidy on repair prices, demand and repair company profitability. *Journal of Cleaner Production*, 469. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.143102>
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S., Lambin, E., Lenton, T. M., Scheffer, M., Folke, C., Schellnhuber, H. J., Nykvist, B., de Wit, C. A., Hughes, T., van der Leeuw, S., Rodhe, H., Sörlin, S., Snyder, P. K., Costanza, R., Svedin, U., Foley, J. (2009). Planetary boundaries: Exploring the safe operating space for humanity. *Ecology and Society* 14(2), 32. <https://doi.org/10.5751/ES-03180-140232>
- SINTEF (2025). Hva er sirkulær økonomi? SINTEF-blogg. <https://blogg.sintef.no/industri/hva-er-sirkular-okonomi/>
- SOU 2024: 67. Om ekonomiska styrmedel för en mer cirkulär ekonomi. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2024/10/sou-202467/>

GEIR H. M. BJERTNÆS
Forsker, Statistisk sentralbyrå

Fallgruver i frontfagets hovedkursteori¹

Lønnsfastsettelsen i Norge er basert på hovedkursteorien, som er formalisert i Aukrust-modellen. Denne artikkelen avdekker mulige fallgruver i praktiseringen av lønnsfastsettelsen i Norge. Artikkelen avdekker at praksisen med å tilpasse lønnsatsen slik at man styrer mot en konstant lønnskostnadsandel på lang sikt i visse tilfeller vil føre til en lønns- og lønnskostnadsandelsspiral som gjør investeringer i konkurranseutsatt industri (k-sektor) ulønnsomme. Et slikt destabiliserende utfall er empirisk relevant i tiden framover hvis substitusjonselastisiteten mellom arbeid og kapital er tilstrekkelig høy. Ny empiri, Von Brasch mfl. (2024), finner nettopp en svært høy elastisitet, og lansering av menneskeliknende roboter i nær framtid vil trolig utvide substitusjonsmulighetene. Artikkelen finner også at det er feil at lønnsatsen må vokse i takt med produktiviteten i k-sektor når produktprisen holdes konstant, slik Aukrust-modellen impliserer. Lønnsatsen må vokse raskere enn produktiviteten, og lønnskostnadsandelen er ikke nødvendigvis konstant over tid, slik Aukrust-modellen forutsetter.

1. INTRODUKSJON

Hovedkursteorien i Aukrust (1977) har vært og er sentral for lønnsfastsettelsen i Norge. Frontfagsmodellen beskriver forhandlingsstrukturen i de norske lønnsforhandlingene. Hovedkursteorien benyttes som retningslinje for hvordan lønningene bør fastsettes på lang sikt i disse forhandlingene. Teoriens hovedbudskap er at k-sektor bør være lønnsledende ved at lønnsveksten i k-sektor danner ram-

men for resten av økonomien, samt at lønna i k-sektor bør bestemmes av lønnsevnene til industrien. Modelleringen av lønnstilpasningen på lang sikt, som er basert på antakelsen om en konstant fordeling av faktorinntekt til arbeidere og kapitaleiere, er imidlertid mangelfull. Investorers avkastningskrav inngår ikke eksplisitt i bestemmelsen av lønnsnivået på lang sikt i Aukrust-modellen. Man kan derfor ikke være sikker på om investeringer i k-sektor blir lønnsomme på lang sikt. Denne egenskapen ved Aukrust-modellen er omtalt i Rødseth (2000), NOU 2013: 13 og NOU 2023: 30, som også påpeker at det avgjørende kriteriet for at k-sektor

¹ En stor takk til Redaktør Rune Jansen Hagen og den anonyme konsulenten, Ådne Cappelen, Erling Holmøy, Håvard Hungnes, Birger Strøm og Thomas Von Brasch for nyttige kommentarer.

kan opprettholdes på sikt er at slike investeringer gir en normal avkastning². Lønnsandelen vil ifølge NOU 2023: 30 kunne endres av strukturelle årsaker som sammensetningseffekter eller teknologiske endringer. NOU 2023: 30 viser videre til Bjørnstad og Nymoen (1999), som finner at lønnsandelen er et godt mål på kapitalrentabilitet i norsk industri. Både NOU 2023: 30 og NOU 2025: 4, Grunnlaget for inntektsoppgjøret 2025, legger til grunn at en stabil lønnsandel også indikerer stabil lønnsomhet. Men er dette premisset relevant i tiden framover, og hva blir konsekvensene for lønnsfastsettelsen om premisset videreføres?

Denne artikkelen bidrar til litteraturen ved å analysere hvordan lønnsfastsettelsen kan påvirkes av substitusjonsmulighetene mellom arbeid og kapital i tiden framover. Artikkelen avdekke at praksisen med å tilpasse lønssatsen slik at man styrer mot en konstant lønnskostnadsandel på lang sikt i enkelte tilfeller vil føre til en lønns- og lønnskostnadsandelsspiral som gjør investeringer i k-sektor ulønnsomme. Analysen viser at et slikt destabiliserende utfall inntreffer når substitusjonselastisiteten mellom arbeid og kapital er høyere enn 1. Ny empiri finner nettopp at substitusjonselastisiteten i k-sektor er vesentlig høyere enn 1, og betydelig høyere enn tidligere anslag, se Von Brasch mfl. (2024). Planlagte lanseringer av menneskeliknende roboter basert på AI-teknologi vil trolig utvide substitusjonsmulighetene. Slike teknologiskift kan også føre til mer momentane fall i lønnskostnadsandelen. Spiralen oppstår fordi økt lønssats som følge av lav initial lønnskostnadsandel isolert sett fører til høyere lønnskostnadsandel og lavere lønnsomhet. Høyere lønssats og lavere lønnsomhet gir insentiver til å substituere arbeidskraft med kapital, noe som isolert sett reduserer lønnskostnadsandelen. Hvis substitusjonselastisiteten mellom arbeid og kapital er større enn 1 dominerer den siste effekten over den første. Dermed faller lønnskostnadsandelen som følge av høyere lønssats. Økt lønssats for å sikre «sin del av kaka» kan dermed utløse en spiral som undergraver lønnsomheten i k-sektor. Hvis substitusjonselastisiteten er lik 1 er lønnskostnadsandelen upåvirket på tross av redusert lønnsomhet. Lønnsomheten i k-sektor er derfor truet også i dette tilfellet. Disse utfallene kan imidlertid unngås dersom partene i arbeidslivet legger til grunn at en stabil fordeling av verdiskapingen ikke nødvendigvis innebærer stabil lønnsomhet i k-sektor.

² I denne konteksten er det rimelig å tolke «normal avkastning» som et avkastningsnivå som innfrir investorers avkastningskrav.

Rødseth (2000) sammenlikner hovedkursteorien med modellen i Kouri (1979), der lønssatsen og lønnskostnadsandelen bestemmes av avkastningskravet i k-sektor. Hvis lønssatsen settes slik at avkastningskravet innfris, og realisert lønnskostnadsandel samtidig er lik den andelen partene i arbeidslivet oppfatter som normalandelen, vil lønnsfastsettelse basert på hovedkursteorien bli identisk med lønnsfastsettelse basert på et avkastningskrav ifølge Rødseth (2000). Disse innsiktene er forenlig med modellegenskapene i denne artikkelen. Rødseth (2000) påviser også at lønnskostnadsandelen faller når avkastningskravet øker og substitusjonselastisiteten er lavere enn 1 (og motsatt). Hovedkursteorien overdriver derfor rommet for lønnsvekst i perioder med økende rente ifølge Rødseth (2000), noe som også er forenlig med modellegenskapene i denne artikkelen. Det finnes imidlertid ingen beskrivelser av lønns- og lønnskostnadsandelsspiraler forbundet med praktiseringen av hovedkursteorien i Rødseth (2000) eller de andre omtalte studiene.

Lønnskostnadsandelen i industrien i Norge har vært forholdsvis stabil de siste tiårene, se figur 4.22 i Bjertnæs mfl. (2023).³ Avkastningen har også vært forholdsvis stabil når man justerer for konjunktursituasjonen, se figur 4.13 i Konjunkturtendensene (2021). Eldre empiriske studier finner dessuten at substitusjonselastisiteten er lavere enn 1, se diskusjon i Acemoglu (2003) og Von Brasch mfl. (2024). I slike tilfeller fører økt lønssats til økt lønnskostnadsandel, og man unngår en destabiliserende spiral. En lønnsfastsettelse med mål om stabil lønnskostnadsandel er forenlig med stabil lønnsomhet i slike tilfeller. De lavere anslagene i eldre studier gir derfor en forklaring på hvorfor vi ikke har observert destabiliserende spiraler tidligere. Merk også at realkapitalen i stor grad er gitt på kort sikt siden det ofte er tidkrevende og kostbart å endre realkapitalbeholdningen i K-sektor. Substitusjonsmulighetene mellom arbeid og kapital vil da være begrenset. Man unngår dermed destabiliserende lønns- og lønnskostnadsandelsspiraler. På kort sikt vil dessuten lønnsfastsettelsen være preget av det makroøkonomiske konjunkturbildet, se Bjertnæs mfl. (2023). Et mål om stabile faktorinntektsandeler i lønnsfastsettelsen vil derfor spille en annen rolle på

³ De siste tiårene har lønnskostnadsandelen i mange vestlige land falt. Karabarbounis og Neiman (2014) finner at utviklingen forklares av lavere priser på investeringsvarer i kombinasjon med en substitusjonselastisitet mellom arbeid og kapital som er større enn 1, mens Kheng mfl. (2024) finner at økt eksport og mindre usikkerhet forklarer utviklingen. Flere ledende økonomer hevder imidlertid at utviklingen skyldes en forskyvning i makt fra arbeidstakere til kapitaleiere. Bjørnstad mfl. (2016) finner støtte for denne hypotesen, samt at substitusjonselastisitet er lik 1.

kort sikt. Formålet med denne artikkelen er imidlertid å belyse forhold ved lønnsfastsettelsen på lang sikt.

Artikkelen bidrar også til litteraturen ved å påvise at det er feil at lønssatsen må vokse i takt med produktivitsveksten i k-sektor når produktprisen holdes konstant, slik Aukrust-modellen impliserer og NOU 2013: 13 og NOU 2023: 30 påpeker. Lønssatsen må vokse raskere enn total faktorproduktivitet siden avkastning per kapitalenhet ikke endres og den økte verdiskapingen som følger av vekst i total faktorproduktivitet skal deles mellom arbeidere og kapitaleiere. Det er også feil å anta at lønnskostnadsandelen må være konstant i dette tilfellet. Når lønssatsen settes slik at et avkastningskrav innfris blir lønnskostnadsandelen konstant, voksende eller fallende hvis substitusjonselastisiteten mellom arbeid og kapital er lik, lavere eller større enn 1. Inflasjonsprediksjonene i Aukrust-modellen er altså ikke forenlig med prediksjoner som tar hensyn til at investorer har et avkastningskrav. I de senere årene har priser på varer i k-sektor økt i kombinasjon med at kursen på norsk valuta har svekket seg. Analysen viser at slik prisvekst i k-sektor vil slå ut i en tilsvarende lønnsvekst på lang sikt. Dette resultatet er identisk med resultatet i Aukrust-modellen.

2. MODELLEN

Artikkelen tar utgangspunkt i Aukrust-modellens beskrivelse av lønnsfastsettelsen i Norge, der k-sektor er lønnsledende. Antagelsen om at normal avkastning på kapital sikres av en antagelse om konstante faktorinntektsandeler erstattes her av et eksplisitt avkastningskrav basert på optimerende investoratferd. Denne modifikasjonen sikrer at investeringer i k-sektor blir lønnsomme ved at avkastningskravet må innfris på lang sikt. Modellen tallfestes basert på k-sektoren i den makroøkonomiske modellen KVARTS, siden KVARTS blant annet benyttes av Teknisk beregningsutvalg i forkant av lønnsforhandlinger for å beregne prisvekst. Modelleringen er forenlig med argumentasjonen i Aukrust (1977) om at et normalavkastningsnivå for kapitalen skal innfris på lang sikt. Aukrust-modellen inneholder som nevnt ikke et slikt avkastningskrav.

Det antas at produksjonsteknologien er identisk med produksjonsteknologien i KVARTS og NORA modellene. Det antas altså at produksjonen, X , er gitt ved følgende CES-produktfunksjon:

$$X = A[\delta N^{-\rho} + (1 - \delta)K^{-\rho}]^{-\frac{1}{\rho}}. \quad (1)$$

Her angir K realkapitalbeholdning og N timeverk. Produktiviteten måles som total faktorproduktivitet, A , på samme måte som i KVARTS og NORA. Det antas videre at bedriftene i k-sektor maksimerer sin profitt, π , for gitt lønssats, W , produktpris, P_T , og avkastningskrav, P_K .

$$\pi = P_T X - WN - P_K K. \quad (2)$$

Profittmaksimerende atferd kombinert med produktfunksjonens egenskaper og fri etablering gir følgende førsteordensbetingelser:

$$P_K = P_T A \left[\delta + (1 - \delta) \left(\frac{K}{N} \right)^{-\rho} \right]^{-\frac{1}{\rho-1}} (1 - \delta) \left(\frac{K}{N} \right)^{-\rho-1} \quad (3)$$

Og

$$W = P_T A \left[\delta + (1 - \delta) \left(\frac{K}{N} \right)^{-\rho} \right]^{-\frac{1}{\rho-1}} \delta. \quad (4)$$

Lønnskostnadsandelen, L , er definert som

$$L = \frac{WN}{WN + P_K K} = \frac{W}{W + P_K \left(\frac{K}{N} \right)}. \quad (5)$$

Likning (3), (4) og (5) beskriver lønnsfastsettelsen på lang sikt når man tar hensyn til at investorer har et normalavkastningskrav. Likning (3) bestemmer da mengden kapital per arbeider, $\frac{K}{N}$, for gitt avkastningskrav, P_K . Likning (4) bestemmer lønssatsen, W , for gitt mengde kapital per arbeider, $\frac{K}{N}$. Lønssatsen blir dermed bestemt av avkastningskravet. En høyere lønssats ville gitt en avkastning som var lavere enn avkastningskravet, og en lavere lønssats ville gitt en avkastning som var høyere enn avkastningskravet. I den førstnevnte situasjonen blir investeringer ulønnsomme, mens renprofitt oppstår i den sistnevnte situasjonen. Slike situasjoner er vanlige på kort- og mellomlang sikt. Korrigerende mekanismer vil imidlertid trekke lønssatsen mot en løsning med normalavkastning på lang sikt ifølge Aukrust (1977).

Likning (5) bestemmer lønnskostnadsandelen, L , for gitt avkastningskrav, P_K , lønssats, W , og mengde kapital per arbeider, $\frac{K}{N}$. Merk at både lønssats og lønnskostnadsandel bestemmes uten at selve nivået på kapitalen og arbeidskraften er fastlagt. Det er tilstrekkelig at kapitalintensiteten, dvs. kapital per arbeider, blir bestemt av avkastningskravet. Denne modellegenskapen følger av antagelsen om konstant skautbytte i produksjonen.

Det er altså produktprisen, produktiviteten, produktfunksjonens egenskaper og avkastningskravet som bestemmer

lønssatsen med en slik lønnsfastsetting. Om det er hensiktsmessig å anta en konstant fordeling av faktorinntekt mellom arbeid og kapital, for deretter å benytte avvik fra en slik fordeling som indikator på om lønnsfastsettelsen sikrer en normal avkastning på kapital, er ikke opplagt. Artikkelen analyserer dette spørsmålet i avsnittene nedenfor vha. modellsimuleringer. Artikkelen studerer også effektene av økonomisk vekst og endringer i priser når lønnsfastsettelsen bestemmes av modellen ovenfor. Resultatene sammenliknes med resultater fra Aukrust-modellen for å avdekke forskjeller.

Det innføres to ekstra likninger for å kunne tallfeste endringer av økonomiske variabler på en enkel måte. Artikkelen antar at avkastningskravet per enhet realkapital, P_K , er lik avkastningskravet per krone investert, r , multiplisert med pris per kapitalenhet, som antas å være lik produktprisen i k-sektor, P_T . En slik tilnærming er relevant når investeringsvarer også er k-sektor varer. Det finnes imidlertid mange forskjellige k-sektorvarer med ulik prisutvikling. Enkelte investeringsvarer, som bygningskapital, inngår dessuten ikke i k-sektor. Det kreves en litt annen tilnærming i slike tilfeller.

$$P_K = rP_T. \quad (6)$$

Artikkelen antar også at mengden arbeidskraft, $\bar{N}$, er gitt, samt at arbeidskraften fordeles mellom k-sektor, N , og en skjermet sektor som inkluderer offentlig sektor, N_s . Det antas at arbeidskraften i skjermet sektor er gitt.

$$N = \bar{N} - N_s. \quad (7)$$

De fem likningen (3)–(7) bestemmer de fem endogene variablene N, K, P_K, W og L . Siden både total arbeidskraft og arbeidskraft i skjermet sektor er gitt, blir arbeidskraft i k-sektor bestemt av likning (7). Kapitalmengden per arbeider bestemmes av avkastningskravet i likning (3). Likning (3) bestemmer derfor kapitalmengden, K , for en gitt mengde arbeidskraft, N . Lønssatsen bestemmes som nevnt av kapitalmengden per arbeider i likning (4). Denne enkle modellen kan løses analytisk. En tallfesting er imidlertid mer hensiktsmessig og informativ for å belyse svakheter ved lønnsfastsettelsen i Norge på lang sikt.

2.1. Tallfesting av modellen

Den enkle modellen ovenfor kalibreres slik at modellen gjenspeiler tallgrunnlaget for 2024 for avlønning av

arbeidskraft, kapital samt verdiskaping i k-sektor i KVARTS⁴. KVARTS er igjen kalibrert mot industrien i nasjonalregnskapet. Merk også at k-sektor i KVARTS består av tre sektorer. Kalibreringen til en k-sektor innebærer at analysen utelater sammensetningseffekter mellom næringer.

Faktorinntekten som tilfaller arbeidskraften settes lik lønnskostnadsandelen i den aggregerte k-sektoren multiplisert med total faktorinntekt som fordeles mellom arbeidere og kapitaleiere. Avkastningskravet og kapitalbeholdningen er beregnet slik at det resterende av faktorinntekten tilfaller kapitaleierne. Kapitalslit og sektorskatter er utelatt. Avkastningskravet er basert på observert avkastning som tilfaller kapitaleierne i k-sektor, samt utledet avkastningskrav i Bjertnæs (2023). Historisk sett har avkastningen ved å investere i aksjer vært høyere enn ved plasseringer i bank. Profitt forbundet med patenter, merkevarer, risiko og markedsrett vil dessuten inngå i faktorinntekten som tilfaller kapitaleierne. Det er rimelig å anta at investeringselskaper som eier patenter og merkevarer vil kreve en ekstra avkastning som reflekterer verdien av sin markedsrett. I modellrammeverket er avkastningskravet tilpasset for å ta hensyn til denne informasjonen. Avkastningskravet overstiger derfor markedsrenta på bankinnskudd. Tallfestingen gir følgende verdier:

Tabell 1. Økonomiske variable, k-sektor 2024.

Total faktorinntekt til fordeling, Mill. kr, $P_T X$	212 250
Lønnskostnadsandel, W_s	0,785
Eierandel, $1 - W_s$	0,215
Lønssats, kroner per timeverk, W	459
Avkastningskrav per krone, r	0,08
Arbeidskraft, Mill timeverk, N	363
Produktpris, P_T	1
Kapitalbeholdning, Mill kr, K	578 475
Årlig prosentvis vekst i total faktorproduktivitet, A	1,5
Kostnadsandelsparameter, δ	0,785

⁴ Lønnsfastsettelsen i de makroøkonomiske modellene KVARTS og NORA er modellert som forhandlingsløsninger mellom partene i arbeidslivet. Løsningene er empirisk forankret i arbeidsmarkedsstatistikk, og sentrale elementer fra hovedkursteorien inngår i løsningene. Eksplositte kapitalavkastningskrav er imidlertid ikke inkorporert i selve lønnsfastsettelsen i disse modellene. Merk at lønnskostnadsandelen i industrien anslås til 0,72 i nye reviderte nasjonalregnskapstall for 2024, mens gjennomsnittet for de siste tiårene var rett under 0,8.

I hovedscenarioet, Scenario A, er substitusjonsparameteren ρ satt lik 0,1765 slik at substitusjonselastisiteten mellom kapital og arbeidskraft er lik 0,85, som i KVARTS. Flere studier finner enda lavere anslag på substitusjonselastisiteten, se oversikten i Acemoglu (2003). I Scenario B er substitusjonsparameteren ρ satt lik -0,4 slik at substitusjonselastisiteten er lik 1,66, noe lavere enn anslaget i Von Brasch mfl. (2024) på 1,9, som finner at tidligere studier undervurderer nivået på denne elastisiteten. Scenario B er i så fall relevant i tiden framover.

3. LØNNFASTSETTELSE BASERT PÅ HOVEDKURSTEORIEN

NOU 2023: 30 og NOU 2025: 4 legger som nevnt til grunn at en stabil lønnskostnadsandel i K-sektor også indikerer at lønnsomheten er stabil. Hovedkursteorien praktiseres derfor slik at lønnsveksten justeres dersom lønnskostnadsandelen avviker fra et normalnivå. En observert lønnskostnadsandel høyere enn andelen partene i arbeidslivet oppfatter som normalandelen tolkes som et signal om at lønnsveksten må reduseres. En observert lønnskostnadsandel lavere enn normalen tolkes som et signal om at lønnsveksten kan økes. Dette avsnittet analyserer om en slik praktisering av lønnsfastsettelsen realiserer et lønnsnivå som sikrer at avkastningskravet innfris i k-sektor. Artikkelen studerer også om en slik lønnsfastsettelse er stabiliserende i den forstand at avvik fra normalnivået for lønnskostnadsandelen utløser lønnstilpasninger som sikrer at kapitalavkastningskravet innfris i k-sektor på lang sikt.

Modellteknisk endres den enkle modellen ovenfor ved å anta at lønssatsen settes basert på nivået på lønnskostnadsandelen. Denne lønssatsen bestemmer faktorforholdet i likning (4), og faktorforholdet bestemmer kapitalavkastningen i likning (3). Kapitalavkastningen blir altså endogen bestemt i en slik løsning. I likning (5) bestemmer lønssats, kapitalavkastning og faktorforhold realisert lønnskostnadsandel. Hvis lønssatsen settes slik at avkastningskravet innfris, og initial samt realisert lønnskostnadsandel samtidig er lik den andelen partene i arbeidslivet oppfatter som normalandelen, vil lønnsfastsettelse basert på hovedkursteorien bli identisk med lønnsfastsettelse basert på et eksplisitt avkastningskrav. Hvis realisert kapitalavkastning derimot blir lavere enn avkastningskravet, vil hovedkursteorien overdrive rommet for lønnsvekst, se også Rødseth (2000).

3.1. Hovedkursteoriens stabiliserende egenskaper

Artikkelen analyserer om lønnsfastsettelse basert på hovedkursteorien er stabiliserende i situasjoner der initial lønnskostnadsandel avviker fra et normalnivå. Det antas en initial tilstand der lønnskostnadsandel er lavere enn normalnivået, og at lønssatsen øker som følge av den lave lønnskostnadsandelen. Artikkelen studerer deretter hvordan denne lønnsøkningen påvirker lønnskostnadsandelen og kapitalavkastningen i den langsiktige løsningen.

Økt lønssats innebære i første omgang at avkastning per kapitalenhet reduseres. I modellsimuleringer der produktivitetsveksten er satt lik null økes lønssatsen slik at avkastning per krone investert reduseres fra 8 til 5 prosent. Modellsimuleringer viser at lønssats per timeverk øker fra 459 kroner til 519 kroner i Scenario A, og til 538 kroner i Scenario B. Lønssatsen økes mer i scenario B siden bedriftene i større grad kan substituere seg bort fra den dyrere arbeidskraften.

Modellsimuleringene viser også at størrelsen på substitusjonselastisiteten mellom kapital og arbeidskraft er avgjørende for effekten på lønnskostnadsandelen. Dette følger som nevnt av likning (5). Antar man en substitusjonselastisitet lik 0,85, som i Scenario A, øker lønnskostnadsandelen fra 0,785 til om lag 0,8 som følge av høyere lønssats og lavere avkastning. Det er altså en positiv sammenheng mellom lønssats og lønnskostnadsandel i dette tilfellet, fordi substitusjonselastisiteten er mindre enn 1. En lønnskostnadsandel lavere enn normalen gir lønnsvekst som øker lønnskostnadsandelen. En lønnskostnadsandel høyere enn normalen gir lavere lønnsvekst og lavere lønnskostnadsandel. Lønssatsen justeres på denne måten mot et nivå som gir et normalt nivå på lønnskostnadsandelen. Er denne lønssatsen tilpasset slik at kapitalavkastningen blir lik avkastningskravet, realiseres som nevnt løsningen i avsnitt 2, der et gitt avkastningskrav bestemmer lønssatsen.

I Scenario B, der substitusjonselastisiteten er satt lik 1,66, blir imidlertid utfallet et annet. I Scenario B faller lønnskostnadsandelen fra 0,785 til 0,706 som følge av høyere lønssats og lavere avkastning. Forklaringen er at høyere lønssats og lavere avkastning isolert sett øker lønnskostnadsandelen. Høyere lønssats og lavere avkastning fører imidlertid også til substitusjon mot en løsning med mer kapital per arbeider, noe som isolert sett reduserer lønnskostnadsandelen. Når substitusjonselastisiteten er større enn 1 dominerer den siste effekten over den første. Det er altså en negativ sammenheng mellom lønssats og lønnskostnadsandel. En lønnskostnadsandel lavere enn norma-

len gir lønnsvekst som fører til et fall i lønnskostnadsandelen. Fallet i lønnskostnadsandelen gir et forsterket signal om lønnsvekst, som igjen vil redusere lønnskostnadsandelen ytterligere. Praktiseringen av hovedkursteorien, som legger til grunn at stabil lønnskostnadsandel innebærer stabil lønnsomhet, fører altså til en lønns- og lønnskostnadsandelsspiral som innebærer at investeringer i k-sektor blir ulønnsomme i dette tilfellet. Å benytte observerte lønnskostnadsandeler for å fastsette lønssatsen, slik hovedkursteorien praktiseres, vil i slike tilfeller være destabiliserende og destruktivt for norsk økonomi. Denne praktiseringen av hovedkursteorien blir altså til en fallgrube i dette tilfelle.

I tilfelle med en substitusjonselastisitet mellom arbeidskraft og kapital (tilnærmet) lik 1, blir realisert lønnskostnadsandel ikke påvirket av en økning i lønssatsen. Hvis partene i arbeidslivet mener at observert lønnskostnadsandel er lavere enn normalen i dette tilfellet, og krever lønnsvekst, vil partene ikke få signaler i form av endret lønnskostnadsandel. Man risikerer da videre lønnsvekst som innebærer at investeringer i k-sektor blir ulønnsomme. Er lønnsveksten isteden tilpasset avkastningskravet, realiseres løsningen i avsnitt 2.

3.2. Aukrust-modellens resultater

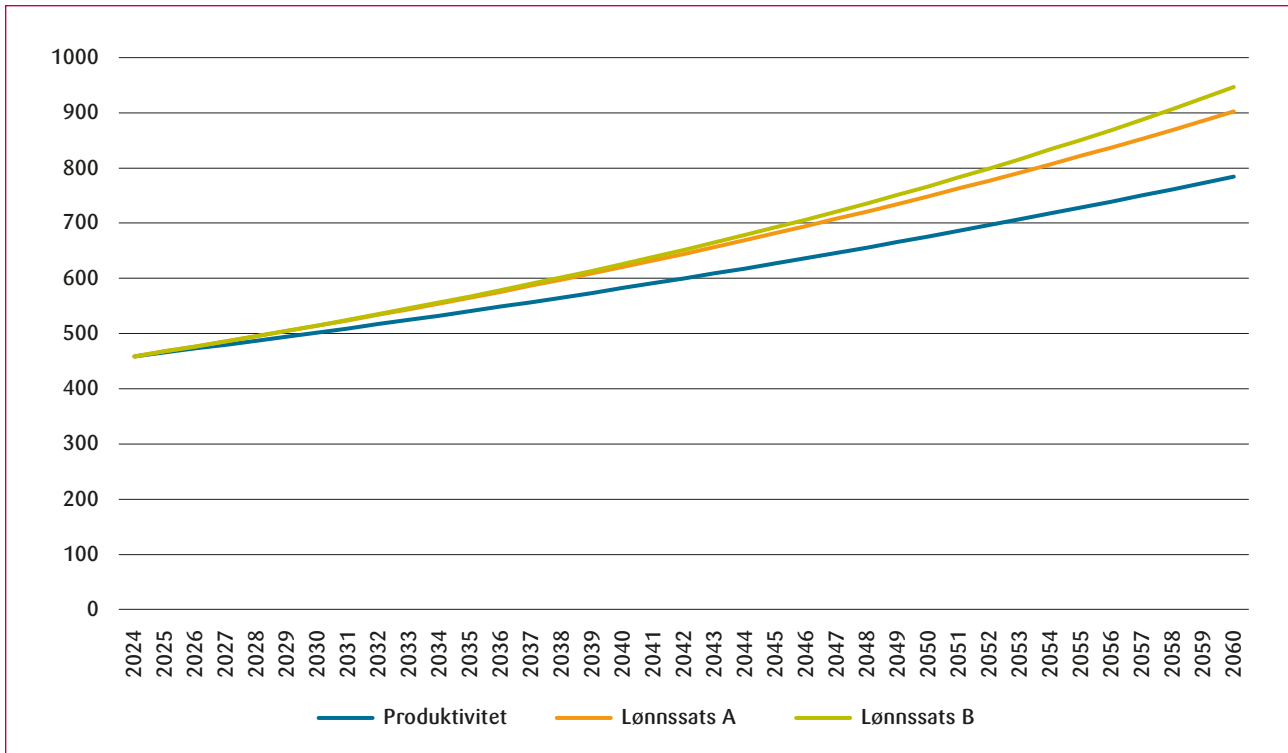
Anta nå at lønssatsen settes slik at avkastningskravet i avsnitt 2 innfris, og at realisert lønnskostnadsandel samtidig er lik den andelen partene i arbeidslivet oppfatter som normalandelen. I dette tilfellet blir som nevnt lønnsfastsettelse basert på Aukrust-modellen identisk med lønnsfastsettelse basert på et eksplisitt avkastningskrav. Men er resultatene og antagelsene i Aukrust-modellen forenlig med resultatene i en slik løsning? Dette avsnittet belyser om resultatene i Aukrust-modellen er forenlige med resultatene man får i en slik løsning når man innfører produktivitetsvekst og prisvekst.

Aukrust-modellen impliserer at lønssatsen i k-sektor må vokse i takt med produktiviteten i k-sektor når produktprisen holdes konstant. Modellsimuleringene viser imidlertid at lønssatsen vokser mer enn den totale faktorproduktiviteten. Forklaringen er at produktivitetsveksten øker verdiskapningen, og dermed faktorinntekten. Avlønning av faktorene, arbeid og kapital, må derfor øke. En økning i avlønningen av begge faktorene tilsvarende produktivitetsveksten ville vært innenfor mulighetsområdet. Avkastningen per kapitalenhet er imidlertid uendret, så avlønningen til kapitaleierne er uendret. En prosentvis økning i lønssatsen som tilsvarer økningen i produktivi-

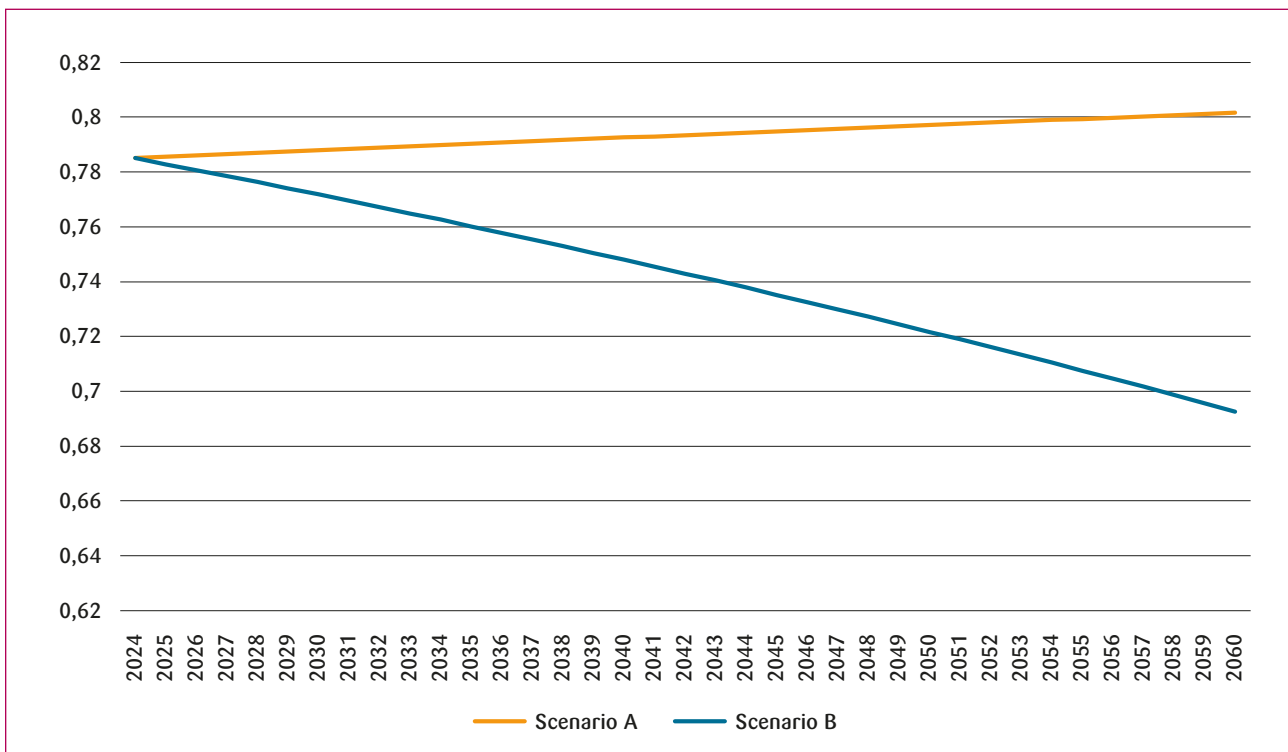
tetsveksten vil derfor ikke være tilstrekkelig. Lønnsveksten må være kraftigere enn produktivitetsveksten når avlønning per kapitalenhet ikke endres, se Figur 1. Modellsimuleringene viser at denne effekten forsterkes hvis substitusjonselastisiteten mellom kapital og arbeidskraft økes. I scenario B, med en substitusjonselastisitet på 1,66, vokser lønssatsen raskere enn lønssatsen i Scenario A, med en substitusjonselastisitet lik 0,85. Det er altså feil at lønnsveksten i k-sektor må være lik produktivitetsveksten når produktprisen i k-sektor holdes konstant.

I Aukrust (1977) antas det at lønnskostnadsandelen er konstant over tid. Modellsimuleringer viser imidlertid at utviklingen i lønnskostnadsandelen bestemmes av nivået på substitusjonselastisiteten. Antar man at substitusjonselastisiteten mellom arbeidskraft og kapital er (tilnærmet) lik 1, blir lønnskostnadsandelen ikke påvirket av produktivitetsvekst som fører til vekst i lønssatsen i kombinasjon med et uendret kapitalavkastningskrav. Antar man en substitusjonselastisitet lik 0,85, som i Scenario A, vil lønnskostnadsandelen vokse som følge av vekst i lønssatsen i kombinasjon med uendret kapitalavkastningskrav. Forklaringen er som beskrevet ovenfor at veksten i lønssatsen trekker lønnskostnadsandel opp, og at denne effekten dominerer. Dermed vokser lønnskostnadsandelen som følge av veksten i lønssatsen, se Figur 2. Antar man derimot en substitusjonselastisitet lik 1,66, som i scenario B, vil lønnskostnadsandelen falle som følge av vekst i lønssatsen i kombinasjon med et uendret kapitalavkastningskrav, se Figur 2. Forklaringen er at høyere lønssats gir insentiver til å substituere arbeidskraft med kapital, noe som isolert sett reduserer lønnskostnadsandelen. Denne effekten dominerer i scenario B. Dermed faller lønnskostnadsandelen som følge av veksten i lønssatsen. Antagelsen i Aukrust-modellen om at en konstant lønnskostnadsandel vil realisere en normal avkastning på investeringer i k-sektor er altså feil i dette tilfellet. Fagforeningenes fokus på å få en gitt del av kaka (verdiskapningen) kan dermed føre til lønnsvekst som reduserer kapitalavkastningen. Ovenfor påvises det at en slik lønnsvekst ville redusere lønnskostnadsandelen når substitusjonselastisiteten er større enn 1. Dermed forsterkes kravet om lønnsvekst. Dette fører igjen til en lønns- og lønnskostnadsandelsspiral som innebærer at investeringer i k-sektor blir ulønnsomme, noe hovedkursteorien skulle forhindre.

Hvis man isteden antar at den teknologiske utviklingen utelukkende er arbeidskraftforbedrende blir lønnskostnadsandelen konstant og uavhengig av substitusjonselastisiteten mellom kapital og arbeidskraft. Acemoglu (2003)

Figur 1: Produktivitet og lønssatser.

Figur 2: Lønnskostnadsandeler.

gir en teoretisk begrunnelse for slik teknologisk utvikling. Nordhaus (1973) hevder imidlertid at denne formen for teknologisk utvikling mangler forankring i virkeligheten. En vesentlig del av den teknologiske utviklingen er innebygd i ny realkapital, som f.eks. nye avanserte traktorer og gravemaskiner. Det er denne nye realkapitalen i kombinasjon med arbeidskraft som øker produksjonsmulighetene. Andre typer teknologi, som roboter og AI, forventes som nevnt å erstatte arbeidskraft. Disse eksemplene viser at det kan være utfordrende å knytte den teknologiske utviklingen til spesifikke innsatsfaktorer.

I de senere årene har verdien på den norske krona svekket seg, samtidig som priser på varer i k-sektor har økt. Ifølge Aukrust-modellen vil prisvekst i k-sektor slå ut i en tilsvarende lønnsvekst på lang sikt. En slik prisvekst kan oppstå som følge av en varig svekket valutakurs. Analyse i denne artikkelen antar at prisen på varen som produseres i k-sektor er identisk med prisen på investeringsvarer. En økning i produktprisen i k-sektor øker verdiskapingen i k-sektor. Avkastningskravet per investert realkapitalenhet øker tilsvarende som følge av prisøkningen på investeringsvarer. Dermed øker driftsresultatet per kapitalenhet på tross av et uendret avkastningskrav per krone investert, altså uten at investorer har blitt mer grådige. Modellsimuleringer viser at lønssatsen øker like mye som avkastningskravet. Siden faktorprisene øker like mye, forblir faktorforholdet uendret. Lønnskostnadsandelen forblir dermed også uendret. Siden arbeidskraften i k-sektor er uendret, blir også realkapitalmengde og produksjonen uendret. Prisveksten får altså ingen realøkonomisk effekt i dette tilfelle. Disse resultatene er forenlig med resultatet i Aukrust-modellen om at en prisvekst i k-sektor slå ut i en tilsvarende lønnsvekst på lang sikt.

4. KONKLUSJON

Hovedkursteorien i Aukrust (1977) inneholder hovedretningslinjene for hvordan lønningene bør fastsettes i Norge. Beskrivelsen av lønnstilpasningen på lang sikt er imidlertid mangelfull. Investorers avkastningskrav inngår ikke eksplisitt i bestemmelsen av lønnsnivået i Aukrust-modellen. Partene i arbeidslivet legger som omtalt i innledningen til grunn at en stabil lønnsandel indikerer at lønnsomheten er stabil. Men er dette premisset relevant i tiden framover?

Denne artikkelen tar utgangspunkt i Aukrust-modellens beskrivelse av lønnsfastsettelsen i Norge på lang sikt, der k-sektor er lønnsledende. Antagelsen om at normal avkastning på kapital sikres av en antagelse om konstante faktorinntektsandeler erstattes av et eksplisitt avkastningskrav basert på optimerende investoratferd. Artikkelen viser at et slikt avkastningskrav i kombinasjon med fri tilpasning av kapitalen er helt sentralt for tilpasningen av lønnsnivået på lang sikt. Artikkelen finner også at en lønnsfastsettelse som styrer mot en konstant lønnskostnadsandel på lang sikt, slik hovedkursteorien praktiseres, i empirisk relevante tilfeller vil føre til en lønns- og lønnskostnadsandelsspiral som gjør investeringer i k-sektor ulønnsomme. En slik lønnsfastsettelse vil være destabiliserende og skadelig for norsk økonomi. Utfallet kan imidlertid unngås ved at partene i arbeidslivet legger til grunn at en stabil fordeling av kaka ikke nødvendigvis innebærer stabil lønnsomhet i k-sektor. Artikkelen finner også at det er feil at lønssatsen må vokse i takt med total faktorproduktivitet i k-sektor når produktprisen holdes konstant, slik Aukrust-modellen impliserer. Lønssatsen må vokse raskere enn produktiviteten, og lønnskostnadsandelen er ikke nødvendigvis konstant over tid.

*Samfunnsøkonomene retter en stor takk til
alle som har sendt inn sin e-postadresse*

Usikker på om vi har din? Send en e-post til post@samfunnsokonomene.no

REFERANSER

- Acemoglu, D. (2003). Labor- and Capital-Augmenting Technical Change, *Journal of European Economic Association* 1(1), 1–37.
- Aukrust, O. (1977). «Inflation in the open economy: A Norwegian model». I *Worldwide Inflation: Theory and Recent Experience*, L. Krause og W. Sälant (red.), Washington, DC: The Brookings Institution, 107–166.
- Bjertnæs, G. H. M., P. Boug, T. v. Brasch, B. Bye, Å. Cappelen, T. Fæhn, M. Graber, T. S. Gundersen, R. Hammersland, E. Holmøy, H. Hungnes, M. Jasinski, K. R. Kaushal, D. Kolsrud, E. Quaghebeur, J. Skretting, N. M. Stølen, H. Tretvoll og T. C. Vigtel (2023). Utfordringer for lønnsdannelsen og norsk økonomi. Utredning for Frontfagsmodellutvalget. Rapporten 2023/47, Statistisk sentralbyrå.
- Bjertnæs, G. H. M. (2023). Taxation of the rich and incentives for investments, The case of Norway, Discussion Papers no. 1001, Statistics Norway.
- Bjørnstad, R. og R. Nymoen (1999). Wages and Profitability, Norwegian Manufacturing 1967–1998, Discussion Papers no. 259, Statistics Norway.
- Bjørnstad R. mfl. (2017). Årsaken bak økt ulikhet: Teknologiske endringer eller maktforskjvning. Rapport nr. 7-2017 fra Senter for lønnsdannelse.
- Boug, P., T. v. Brasch, Å. Cappelen, R. Hammersland, H. Hungnes, D. Kolsrud, J. Skretting, B. Strøm, og T. C. Vigtel (2023). Fiscal policy, macroeconomic performance and industry structure in a small open economy. *Journal of Macroeconomics* 76, 103524.
- Karabarbounis, L. og B. Neiman (2014). The Global Decline of the Labor Share. *The Quarterly Journal of Economics* 129(1), 61–103.
- Kheng, V., J. McKinley og L. Pan (2023). The decline of labour share in OECD and non-OECD since the 1980s. *Applied Economics* 56(16), 1899–1915.
- Konjunkturtendensene (2021). Konjunkturtendensene med Økonomisk utsyn over året 2020, 2021/1, Statistisk sentralbyrå.
- Kouri, P. J. K. (1979). Profitability and growth in a small open economy. I A. Lindbeck (red.), *Inflation and Employment in Open Economies*, Amsterdam: North-Holland, 129–42.
- Nordhaus, W. (1973). Some Skeptical Thoughts on the Theory of Induced Innovation. *The Quarterly Journal of Economics* 87, 208–219.
- NOU 2013: 13 (2013). Lønnsdannelsen og utfordringer for norsk økonomi, Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- NOU 2023: 30 (2023). Utfordringer for lønnsdannelsen og norsk økonomi, Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, Teknisk redaksjon.
- NOU 2025: 4 (2025). Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2025, Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene, Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, Teknisk redaksjon.
- Rødseth, A. (2000). *Open Economy Macroeconomics*, Cambridge University Press.
- von Brasch, T., A. Raknerud og T.C. Vigtel (2024). Identifying the elasticity of substitution with biased technical change: a structural panel GMM estimator. *The Econometrics Journal* 27(1), 84–106.

Visste du at du finner alle utgaver tilbake til
1958 på Samfunnsøkonomen.no?

God lesning!

Samfunnsøkonomene

En annotert anmeldelse av *Asylparadokset: Hvordan dagens asylsystem skaper kaos og svikter dem som trenger det mest* av Frode Forfang, J.M. Stenersens forlag, 2025

RUNE JANSEN HAGEN, UNIVERSITETET I BERGEN

.....

Frode Forfang har skrevet en liten bok om et stort tema. Over 178 sider, alt inkludert, beskriver han de mange problematiske sidene ved dagens asylsystem ved hjelp av sin lange erfaring som en del av dette systemet, inkludert 12 år som direktør for Utlendingsdirektoratet inntil han gikk av i fjor. Han mener det verken er effektivt med hensyn til å regulere innvandring eller rettferdig i betydningen at de som har størst behov er dem som får asyl. Da er det også logisk at han mener at man ikke ville laget et slikt system i dag.

Kort oppsummert kan man vel si at det som har endret seg siden asylretten kom med FNs menneskerettighetserklæring i 1948 er verden, som en følge av globalisering. Det er blitt enklere og billigere å reise over lange avstander. Kunnskapen om andre land

er langt større de fleste steder. Forfang mener også dagens Europa er langt mer attraktivt som destinasjon enn det utbombede kontinentet det var rett etter krigen. Det er nok riktig, men faglitteraturen peker på at økonomisk vekst i relativt fattige land vil ha en tendens til å øke emigrasjonsratene (den såkalte Migrasjonsovergangen, se for eksempel Clemens 2020). Det kan fortolkes som at til tross for at vekst isolert sett reduserer de økonomiske incentivene til å dra ut fordi den potensielle gevinsten i form av økt inntekt er mindre, dominerer effekten av at flere får råd til å dekke kostnadene ved migrasjon. Globalisering har gjort innbyggerne i mange fattige land betraktelig mye rikere. I tillegg har befolkningsøkningen vært eksplosiv i en rekke av disse. Dette har bidratt til en kraftig økning i migrasjonspresset mot de rike landene.

Siden de fleste av disse har en relativt streng politikk med hensyn til arbeidsinnvandring fra andre kontinenter (de anglosaksiske landene er det fremste unntaket her), gir dette migrasjonspresset seg imidlertid først og fremst utslag i flere asylsøknader.

Asylparadokset som har gitt navn til boken er ifølge Forfang at «til tross for at retten [til å søke asyl] anerkjennes juridisk, ønsker knapt noe land at denne retten faktisk blir brukt» (side 8). Dette er nok en spissformulering, men han gir mange eksempler på at paradokset likevel er reelt. Et avsnitt på side 169–170 oppsummerer problemstillingen godt:

«Hva er den prinsipielle forskjellen mellom å nekte noen visum når de søker fra hjemlandet eller et annet

sted utenfor Europa, også når de påberoper seg behovet for asyl, og å stanse dem på grensen? Juridisk er det i dag en stor forskjell. Praktisk og moralsk er det ingen forskjell. Det samme gjelder når vi betaler Tyrkia for å passe på at migranter ikke tar seg over til Hellas. Eller når vi krever at Russland og Belarus ikke slipper migranter frem til våre grenser.»

I kapittel 3 utdyper han det som skjedde ved grenseovergangen mot Russland ved Storskog i 2015 som et eksempel på asylparadokset. Selv om vi ikke vet nøyaktig hvorfor Russland plutselig slapp individer uten visum til Norge frem til grensen, er det ingen tvil om at migranter kan brukes som pressmiddel. Det har jo også Tyrkias president Erdogan gjort i forhold til EU. Det er et potent våpen fordi en av absurditetene ved dagens system som Forfang poengterer flere steder er at det ikke finnes noen grense for hvor mange som kan søke asyl i et land. Kombinert med at det er et enormt stort antall mennesker som kan tenke seg å søke asyl i et trygt og rikt land kan stater som ikke er vennligsinnede skape kaos hos sine naboer hvis de ønsker det.

Et annet sted illustrerer han dette potensialet ved å fortelle at Tyskland gikk fra å ha under 200 000 asylsøkere i hele 2014 til å få 200 000 i måneden høsten 2015. Ifølge Forfang skjedde det ingenting i viktige opprinnelsesland som kan forklare den felleseuropeiske asylkrisen for ti år siden. Han mener at det eneste som endret seg var at et betydelig antall personer plutselig endret oppfatning om mulighetene for å få innpass, et skifte som ble forsterket av politiske beslutninger som suspensjonen av Dublin-samarbeidet og signaler som Merkels velkjente uttalelse «dette klarer vi».

I Norge førte situasjonen på Storskog til hastebehandling i Storting og regjering av en endring i Utlendingsloven, som i utgangspunktet forbød returer til Russland uten garantier om en grundig asylvurdering der. Norske diplomater forsøkte å få russerne til å stoppe asylsøkerne på sin side av grensen. Dette er et eksempel på et mer generelt mønster som Forfang er innom flere ganger: Mottakerland som kommer under sterkt press reagerer vanligvis ved å stramme inn politikken på feltet. Polen har bygd grensegjerde mot Belarus, Finland har stengt de fleste grenseovergangene mot Russland. Og man forsøker altså på ulike måter å få land i Europas «randsoner» til å hjelpe til med å forhindre at asylsøkere kommer frem til grensene.

Det er legitimt at stater forsøker å kontrollere grensene sine. Den tidligere byråkraten er også opptatt av at det nåværende systemet skaper kaos i form av upredikerbare svingninger som gir store belastninger for mottakssystemet, som må bygges opp og ned ettersom tallet på ankomster stiger og faller. Det er jo slik at hvis man først har kommet seg til grensen har man rett på å få asylsøknaden behandlet. I ventetiden må mottakerlandet huse dem. Ifølge Forfang kostet dette Norge seks milliarder i 2016 alene. Disse kostnadene pådrar man seg uansett om søkeren har et reelt krav på beskyttelse eller ikke.

Som mange andre land har Norge en liste over «trygge land» som kan brukes for å hastebehandle søknader som med stor sannsynlighet ikke vil føre til at beskyttelse innvilges. Men selv en stor andel av søknadene som behandles mer grundig avvises, noe som er en illustrasjon på at det nok ikke bare er forfulgte mennesker som søker asyl. I tillegg til at det koster å drifte systemet i behandlingstiden gir den slike perso-

ner muligheten til å «gå under jorden». Forfang mener at dette ikke er et stort problem i Norge fordi det er vanskelig å leve illegalt i et samfunn som er så organisert som det norske. Det er godt mulig, men det er vel grunn til å tro at en del av dem som forsvinner ut av systemet vårt drar til andre europeiske land i stedet (se feks. Brekke, 2012). Da bør man kanskje ikke legge for mye vekt på at den mer omfattende svarte økonomien hos en del av våre naboer tiltrekker seg illegale migranter, som Forfang gjør. Schengensamarbeidet innebærer jo at alle medlemmene til en viss grad er i samme båt og fri mobilitet innad Schengen gjelder i realiteten også for illegale innvandrere.

Det er selvfølgelig uansett gode grunner til å bekjempe svart arbeid. Men også generøse velferdssystemer har tiltrekningskraft. Agersnap mfl. (2020) studerer en serie endringer i de danske støtteordningene for immigranter fra land utenfor EØS. De viser at hver gang var det en betydelig endring i tilstrømmingen av denne gruppen i den retningen man skulle forvente: oppgang ved økninger i støtten og fall ved innstramminger. Disse endringene var fullt ut drevet av individer som søkte asyl og familiegjenforening. Tallet på søknader om visum for å studere eller arbeide endret seg ikke. Forfatterne konkluderer med at resultatene er konsistent med at valget om hvor man skal søke asyl i det minste delvis er basert på generøsiteten i velferdsordningene. Slike incentiveeffekter har man da også vært opptatt av både i Norge og mange andre europeiske land, noe Forfang drøfter i kapittel 14. Det er få land som ønsker å fremstå som mer attraktive for asylsøkere enn det som er nødvendig.

Høye avslagsrater betyr at mange asylsøkere vil ende opp med å ikke få innvilget lovlig opphold. Da har de en

forpliktelse til å forlate mottakerlandet. Hjemlandet har også en forpliktelse til å ta dem imot. I praksis er det ingen automatikk i at retur skjer på «fullstendig frivillig» basis. Returordninger har dermed blitt en viktig og kostbar del av systemet. Mennesker uten lovlig opphold kan deporteres. Dette er imidlertid veldig dyrt siden det innebærer at de må eskorteres og at transporten gjerne foregår med spesialchartrede fly. Det kan også være politisk kontroversielt. Man har derfor innført såkalte assisterte returordninger som skal gi økonomiske incentiver til å returnere frivillig. Hvis de virker etter intensjonen kan de være et mer kostnadseffektivt tiltak som også er mer human. Et anslag Aftenposten gjorde i 2016 (Strand og Granviken, 2016) var at en tvangsretur koster om lag det dobbelte av en assistert retur (75 000 – 85 000 kroner mot 40 000). Et nyere anslag for EU er at forskjellen er seks gangers størrelse (EU-kommisjonen 2021).

Det er altså uansett ikke kostnadsfritt for mottakerlandene å oppnå noe som burde skje av seg selv. Det er heller ikke enkelt selv med det en skulle tro var sterke incentiver, noe som illustreres ved landprogrammet for Etiopia. ARE (Assisted Return to Ethiopia) ble opprettet i januar 2012 som en del av et forsøk fra norske myndigheters side på å løse problemet med et stort antall etiopiere med utreiseplikt. Etiopiske myndigheter hadde på sin side lenge vært lite samarbeidsvillige når det gjaldt å utstede identitetspapirer til sine statsborgere. Nå ble ikke bare individene incentivert gjennom generøs støtte ved retur, lokalsamfunnene de returnerte til skulle også få bistand administrert av en etiopisk etat. Det ble i tillegg inngått en tilbaketakelsesavtale. Tiltakene hadde liten effekt. Kun et fåtall gjennomførte assistert retur med ARE (Brekke, 2015). Ifølge

Forfang klarte Norge heller ikke å tvangsreturnere etiopiere før i 2024, til tross for at det ble inngått en ny tilbaketakelsesavtale i 2019.

Dette tilfellet illustrerer at selv om man bruker relativt sterke virkemidler – en trebarnsfamilie kunne få mer enn 100 000 kroner i kontanter i reintegringsstøtte pluss støtte til å starte en bedrift eller ta en utdanning – er det ikke sikkert at man oppnår det man ønsker. Det kan selvsagt alltid hende at incentivene var for svake. En interessant studie av afghanske asylsøkere i Tyskland (Meango og Poinas, 2023) viser at spredningen i fordelingen av «betalingsvilje for å bli værende» er meget høy, fra dem som ville betalt for å dra hjem til dem som verdsetter denne muligheten til mange ganger det tyske myndigheter gir i returstøtte.

Nivået må uansett justeres i forhold til muligheten for at returstøtten blir en faktor som tiltrekker seg asylsøkere. Land som Belarus, Georgia og Kosovo har vært ekskludert fra den generelle norske ordningen for assistert retur på grunn av mistanke om at individer fra disse landene kom for å utnytte den. I pågående forskning sammen med Nicola Coniglio fra Universitetet i Bari (Coniglio og Hagen, 2025) finner vi at innføringen av programmet i 2010 ser ut til å ha tiltrukket seg opportunister fra denne typen land, dvs. land som er relativt rike og relativt nær Norge slik at man har råd til reise hit for dette formålet.

En annen mulig tilnærming til returproblemet er å hoppe bukk over det ved å gi amnestier. Baksiden her er at for at dette ikke skal tiltrekke seg flere nye migranter må man på en eller annen mer eller mindre overbevisende måte fremstille det som om dette er et engangstilfelle. Det klarer man sjelden. For eksempel iverksatte Italia

hele sju amnestier for illegale migranter mellom 1986 and 2012. Fasani (2018, s. 892) har dermed godt belegg for påstanden «General amnesties have been a constant feature of the Italian migration policy.» Såkalt tidsinkonsistens – at den optimale politikken endres over tid fordi omstendighetene gjør det (Kydland og Prescott, 1977) – er et generelt problem ved økonomisk politikk. Det dukker også opp i Forfang sin diskusjon av midlertidig kollektiv beskyttelse, som nylig har blitt benyttet overfor ukrainerne. I teorien skal dette løse returproblemet ved at flyktningene kan og skal vende hjem når det er trygt. Det er imidlertid tydelig at Forfang stiller seg tvilende til hvorvidt det er så enkelt når en gruppe har vært i Norge i mange år, med henvisning til bosnierne på nittitallet. Det oppstår fort et betydelig politisk press for å la dem som ønsker det bli.

Det er derfor ikke lett å se for seg hvordan returproblemet kan løses. Forfang mener da også at det er en av akilleshælene til EUs nye migrasjons- og asylpakt som ble vedtatt i fjor. Hurtigsiling ved grensene vil føre til en opphopning av individer som ikke har et velbegrunnet krav på beskyttelse fordi man ikke vil kunne returnere dem raskt nok. Det høres plausibelt ut at store venteleire ved Europas yttergrenser neppe vil kunne være en del av en permanent løsning.

Som undertittelen tilsier, mener Forfang at dagens system ikke bare er dysfunksjonelt mens også urettferdig. De som kommer frem til grensene til land hvor det er attraktivt å søke asyl er dem som har råd til det, kanskje også kontakter som letter både reise og ankomst til et nytt land. De uten midler og kontakter blir sittende fast. De fleste flyktninger er internt fordrevne, mens mange andre ikke kom-

mer lengre enn til «nærområdene». De som når Europa har gjerne dratt gjennom flere trygge land før de kommer frem til destinasjonen de har sett seg ut. Dette er ikke overraskende for dem som kjenner migrasjonslitteraturen. Migranter tenderer til å være positivt selekterte, dvs. ha høyere inntekt og utdanning enn dem som ikke drar (Grogger og Hanson, 2011, men se også Aksoy og Poutvaara, 2021 om flyktninger og illegale migranter i Europa). Diasporaer er en viktig tiltrekningsfaktor fordi et slikt kontaktnett kan brukes til så mangt, fra å hjelpe til med å finansiere reisen til å skaffe arbeid og takle byråkratiet i motakerlandet (se feks. Beine mfl., 2011).

Forskningen på feltet viser også hvordan migrasjon som oftest er et familieforetakende. Det er med på å forklare hvorfor man observerer mindreårige asylsøkere og hvorfor det hovedsakelig er enslige menn som ankommer. Det er rimeligere å sende ett familied medlem av sted enn alle. Lykkes vedkommende med å få opphold, kan andre familiemedlemmer komme etter på legalt vis. Den ekstreme ubalansen med hensyn til kjønn skyldes nok en blanding av diskriminering og at det selvsagt er enda farligere å legge ut på en lang reise for en enslig kvinne enn en enslig mann. Og farlig er det. Forfang refererer til den nederlandske sosiologen Ruud Koopmans, som har anslått at risikoen for å omkomme underveis er sammenlignbar med risikoen for å dø i de verste borgerkrigene. Dette er nok en slående illustrasjon på de enorme gevinstene som de som forsøker å ta seg til Europa og andre rike land ser for seg. Når så de lovlige mulighetene er svært begrensede eller ikke-eksisterende, er det ikke rart at tilstrømmingen reflekterer en blanding av mennesker med reelle behov for beskyttelse og de som «kun» ønsker seg et bedre liv.

Det peker i retning av et grep for å reformere dagens dysfunksjonelle system er å skape flere legale kanaler for arbeidsmigrasjon. Den amerikanske økonomen Lant Pritchett er en av dem som har argumentert sterkt for dette (feks. Pritchett, 2025). Det er ikke til å unngå at mange land i verden, inkludert Norge, står overfor et aldringsproblem drevet av lav fertilitet som vil vedvare i mange tiår, mens andre land, særlig i Afrika, vil få et tilskudd av svært mange nye individer i arbeidsfør alder. Dette er for så vidt velkjent, så det mest originale med Pritchetts ide er at dette bør medføre at det bygges opp en internasjonal næring for arbeidsformidling i stor skala. Tidsavgrensede arbeidskontrakter kan gjøre det langt mindre kontroversielt med arbeidsmigrasjon enn dagens kombinasjon av arbeidstillatelser og statsborgerskap, med tilhørende politiske rettigheter over hvilken vei vertslandet skal ta (se også min leder i Samfunnsøkonomen nummer 2, 2024). Dette er en tematikk som hadde fortjent mer enn en setning i Forfangs forsøk på å skissere en vei videre i siste kapittel.

En kan også argumentere for at systemet med kvoteflyktninger ikke ville vært er en del av et optimalt system. For det første skaper det horisontal ulikhet mellom mennesker i nød ved at noen løftes direkte til trygghet mens andre i beste fall må forbli i permanente flyktningeleirer. Det er i alle fall ikke opplagt at dette er mindre urettferdig enn at det bare er de mest ressurssterke som kan ta seg frem til rike og fredelige land. For det andre er også dette svært dyrt. Man kunne hjulpet svært mange flere i nærområdene som bærer de største byrdene hvis man ikke brukte penger på en stor integreringsindustri i land hvor det meste er mer kostbart. Da fremstår det for meg som en mindre sak at kvoteflyktninger velges ut og ankom-

mer på en langt mindre kaotisk og farlig måte.

Forfang påpeker at Norge og Sverige brukte mer på å håndtere flyktningkrisen i 2015 enn FNs Høykommisær for flyktninger hadde til rådighet totalt. Det er lett å si seg enig i at det er et uheldig utslag av dagens system, men det stiller seg ikke så veldig annerledes når det gjelder kvoteflyktningene hvis man ser globalt på det. Det mangler ikke «glemte kriser» hvor den humanitære innsatsen er svært mangelfull. Økt støtte til flyktninger i nærområdene vil kunne bidra til å redusere denne skjevfordelingen. Et slikt tiltak vil også komme relativt fattige vertsland – som i dag bærer størstedelen av byrdene – til gode.

En siste kritikk man kunne komme med er muligens veldig akademisk. Denne leseren kunne i alle fall ønsket seg langt flere referanser til tematikken enn det man får i «Kilder og bakgrunnsinformasjon» helt bakerst i boken. På den andre siden kan det godt hende at en kort og lettlest bok har langt større gjennomslag på feltet enn en som er lang og tung. Det er i alle fall lov å håpe, for den politiske debatten om disse temaene blir fort betent.

En skal ikke se bort ifra at det også gjelder det Forfang på side 168 betegner som «[d]et viktigste i et nytt system», at retten til å søke asyl må begrenses til å gjelde i første trygge land. For meg fremstår det som intuitivt i forhold til den historiske intensjonen bak systemet. Og siden det vil bidra til å lukke den viktigste juridiske bakveien for dem som egentlig er arbeidsmigranter ville endringen rammet den kyniske menneskesmuglingen hardt. Men uansett om man har motforestillinger mot dette konkrete forslaget, bør det være vanskelig å

legge boken fra seg uten å være enig med Forfang i at dagens system er modent for reform. *Asylparadokset* er et verdifullt bidrag fra en person med både lang erfaring og vilje til å se svakhetene ved systemet han i mange år hjalp til med å administrere.

REFERANSER

Agersnap, O., A. Jensen og H. Kleven.

(2020). The Welfare Magnet Hypothesis: Evidence from an Immigrant Welfare Scheme in Denmark. *AER: Insights* 2(4), 527-542.

Aksoy, C.G. og P. Poutvaara (2021). Refugees' and irregular migrants' self-selection into Europe. *Journal of Development Economics* 152, 102681.

Beine, M., F. Docquier og Ç. Özden (2011). Diasporas. *Journal of Development Economics* 95, 30-41.

Brekke, J-P. (2012). Missing: Asylum Seekers Who Leave Reception Centers in Norway. ISF-rapport 2012: 2.

Brekke, J-P. (2015). Why go back? Assisted return from Norway. ISF-rapport 2015: 8.

Clemens, M.A. (2020). The Emigration Life Cycle: How Development Shapes Emigration from Poor Countries. Center for Global Development Working Paper 540.

Coniglio, N.D. og R.J. Hagen (2025). Theory and Evidence on the Boomerang Effect of Assisted Return Schemes. Upublisert manuskript.

EU-kommisjonen (2021). The EU strategy on voluntary return and reintegration. COM(2021) 120 final. Brussels, 27.4.2021.

Fasani, F. (2018). Immigrant crime and legal status: evidence from repeated amnesty programs. *Journal of Economic Geography* 18, 887-914.

Forfang, F. (2025). *Asylparadokset: Hvordan dagens asylsystem skaper kaos og svikter dem som trenger det mest*. J.M. Stenersens forlag.

Grogger, J. og G.H. Hanson (2011). Income maximization and the selection and sorting of international migrants. *Journal of Development Economics* 95, 42-57.

Hagen, R.J. (2024). Den gordiske knuten. *Samfunnsøkonomen* 138(2), 3-4.

Kydland, F. E. and E. C. Prescott (1977). Rules rather than discretion: the inconsistency of optimal plans. *Journal of Political Economy*, 85 473-492.

Meango, R. and F. Poinas (2023). The (option-) value of overstaying. CESifo Working Paper 10536.

Pritchett, L. (2025). Falling Fertility, Rising Ageing, and Global Labor Mobility. Upublisert manuskript.

Strand, T. og S. Granviken (2016), Inntil 16.000 skal tvangsreturneres i år, men Norge har bare kapasitet til å sende ut halvparten. *Aftenposten*, 1. januar.

Redaktør søkes

Samfunnsøkonomen søker ny redaktør.

Samfunnsøkonomen er et fagtidsskrift som formidler økonomisk forskning, debatt og innsikt på norsk. Dette er en spennende mulighet for deg som ønsker å bidra til å styrke og utvikle fagets tidsskrift.

Tidsskriftet utkommer seks ganger i året og har tre redaktører. Som redaktør har du hovedansvar for to utgaver årlig, i tett samarbeid med de øvrige redaktørene. Stillingen er honorert.

Ta kontakt med post@samfunnsokonomene.no hvis du er interessert eller ønsker mer informasjon.

Profesjonsutvalget i Samfunnsøkonomene

Samfunnsøkonomene

Veiledning for bidragsytere

Samfunnsøkonomen publiserer forskning, analyser, og kommentarer som anvender økonomifaglige metoder og formidles for å vekke interesse i brede lag av medlemmer i Samfunnsøkonomene.

Bidrag til *Samfunnsøkonomen* inndeles i ulike kategorier:

a. Artikkel

Vitenskapelig anlagte artikler av teoretisk og/eller empirisk karakter som studerer problemstillinger innenfor det samfunnsøkonomiske fagområdet. Kategorien åpner også for litteraturoversikter fra et bestemt fagfelt. Artikkel-formatet har tidsskriftets høyeste krav til originalitet, er omfattet av fagfellevurdering og utløser publiseringspoeng for nivå-1 tidsskrift i det norske systemet for vitenskapelig publisering. Omfang: Maks 8000 ord. Indikativ behandlingstid: 4 måneder.

b. Aktuell analyse

Anvendte analyser av problemstillinger med høy aktualitet for norsk økonomi og samfunnsliv rettet mot en bred krets av lesere med arbeid eller interesse innenfor samfunnsøkonomi. Lavere krav til originalitet og teknisk nivå enn for Artikkel-formatet. Aktuelle analyser er underlagt fagfellevurdering, og utløser publiseringspoeng for nivå-1 tidsskrift i det norske systemet for vitenskapelig publisering. Omfang: Maks 6000 ord. Indikativ behandlingstid: 2 måneder.

c. Aktuell kommentar

Innlegg om aktuelle problemstillinger og utviklingstrekk i økonomi og samfunnsliv basert på innsiktsfull anvendelse av samfunnsøkonomiske sammenhenger, begreper og tankesett. Forenklet vurdering i redaktør-kollegiet som ikke utløser publiseringspoeng. Omfang: Maksimalt 4000 ord. Indikativ behandlingstid: 1 måned.

d. Debattinnlegg

Tilsvar og kommentarer som forutsetter innsiktsfull anvendelse av samfunnsøkonomisk tankesett. Debattinnlegg vurderes av redaktør-kollegiet, og utløser ikke publiseringspoeng. Omfang: Maksimalt 2000 ord. Indikativ behandlingstid: 1 måned.

e. Bokanmeldelser

Anmeldelser av lærebøker og andre fagbøker som har (bred) relevans for lesere av *Samfunnsøkonomen*. Omfang: Maksimalt 2000 ord (ca 5 sider). Indikativ behandlingstid: 1 måned.

Prosedyrer og krav for innsending:

- Manuskript sendes i word format til tidsskrift@samfunnsokonomene.no.
- Artikler, aktuelle analyser og aktuelle kommentarer skal ha ett sammendrag på maksimalt 150 ord. Sammendraget skal oppsummere hovedinnholdet i artikkelen.
- Disposisjonen skal ha maksimalt to nivå – uten indeksering. Overskrift nivå 1: BLOKKBOKSTAV. Overskrift nivå 2: *Kursiv*.
- Alle figurer og tabeller skal ha figurnummer og tittel. Figurer og tabeller må legges ved i originalformat. Unngå forkortelser (Fig.) ved referering i teksten.
- Bruk 'prosent' (ikke '%') i prosatekst
- Referansene skal følge Harvard Style of Referencing. Referansene i teksten skal være som følger ved henholdsvis en, to og flere forfattere: «...Meland (2010), Bårdsen og Nymoen (2011), Finstad mfl. (2002)...». Referanser i parentes skrives som følger: «... (Finstad mfl., 2002; Meland, 2010)...».
- Referanselisten skal ha overskriften REFERANSER og ha følgende format:
Melberg, H. O. (2010). Animal spirit: Fargerik tomhet? *Samfunnsøkonomen* 64 (2), 4–10.
Bårdsen, G. og R. Nymoen (2011). *Innføring i økonometri*. Fagbokforlaget, Bergen.
Finstad, A., G. Haakonsen og K. Rypdal (2002). Utslipp til luft av dioksiner i Norge – Dokumentasjon av metode og resultater. Rapporter 2002/7, Statistisk sentralbyrå.
- Alle bidrag til *Samfunnsøkonomen* skal være ferdig korrekturlest.
- Forfattere av artikler, aktuelle analyser og aktuelle kommentarer må sende inn et høyoppløselig elektronisk portrett-fotografi. Forfatterne presenteres med tittel og hovedtilknytning. Andre tilknytninger (og eventuelle kontakt-detalljer) oppgis eventuelt i fotnote på artikkeltittel på side 1.

NORGE P. P

Returadresse:
Samfunnsøkonomene,
Postboks 6779 St. Olavs
Plass,
0130 Oslo

